

Уладзімір Сіўчыкаў

...гэта быў імклівы рух не долу, а
наадварот – гэта было ўзыходжаньне да
сонца і зораў...

Загадка Вінцэнта

“Калісь глядзеў на сонца я...”

Максім Багдановіч.

«Добрай раніцы, дня або вечару!

Калі Вы не памыліліся нумарам і Вам ёсьць што сказаць, дык пасьля доўгага сігналу мецьмеце адну хвіліну! Мы Вам абавязкова ператэлефануем. Дзякуй!».

Менавіта так адгукаецца, калі Ты памятаеш, хатні аўтаадказчык у Вінцэся. Ня ведаю, Браце, у які час чытацьмеш гэтыя радкі, але спадзяюся дый ведаю, што абмежаваньня па часе на гэта няма. Але і сам Ты прасіў пісаць пра ўсё падрабязней.

Дык вось, акурат на каталіцкія Каляды быў я на юбілеі. Здаецца, ужо казаў, што ня надта шаную «дацкія» мерапрыемствы, але звычайна (або звыкся ўжо) прымаць іх як дадзенасьць. Гэтым разам сьвяткаваньне праходзіла ў Музычным тэатры, што называўся раней Тэатрам музычнай камедыі. Але настрой меў ня дужа вясёлы. Можа, праз тое, што апошнім разам быў у гэтым будынку (зноў жа на юбілеі!) на Каласавінах і выходзіў не ў гуморы.

Тады сьвята ўяўляла з сябе практычна бенефіс міністра культуры Гулякі (пашанцавала ж міністэрству — ці міністру? — з такім прозьвішчам!) складаўся з дакладу і «раздачы сланоў» фактычна ягоным жа падначаленым — чыноўнікам ад культуры. Былі, праўда, яшчэ два-тры выступоўцы, але ўсё ж ня тыя асобы, якія маглі б як след ушанаваць песьняра. Ну, а са сьвежасьпечанай інсцэніроўкі віцебскага тэатру імя Якуба Коласа паводле твораў класіка ўвогуле сышоў — настолькі яна аказалася няўдалаю. Парадавала ж тое, што пабачыў у глядзельнай зале і ў фае некалькі мілых майму сэрцу людзей, з задавальненьнем перамовіўся з імі.

Некалькі прыемных сустрэчаў надарылася і на саракагодзі навучальнай установы, якая пасьпела зьмяніць некалькі назоваў і завецца цяпер нуднавата-доўга і няўключна — Беларускі рэспубліканскі вучэбны комплекс гімназія-каледж мастацтваў. Але большасьць выпускнікоў і цяперашніх вучняў Каледжу, сярод якіх і мая дачка Хрысьціна, завуць яе па-ранейшаму каротка дый выразна — Парнат. Чаму так, ніхто з іх, можа, і ня возьмецца патлумачыць напэўна. Нават Алесь Пушкін, які зрабіў выдатную размалёўку ў фае перад тамтэйшаю канцэртнай залаю. Мне дык чуюцца ў гэтай назве як мінімум два складнікі — Парнас ды інтэрнат.

Выхоўваюць у Каледжы і музыкаў, але хораша гутарылася найперш з былымі парнатаўцамі-мастакамі — Феліксам Янушкевічам, Косьціям Шаранговічам, з цяперашнімі выкладчыкамі — Галінай Багданавай, Галінай Хінка-Янушкевіч, а таксама з Рыгорам Сітніцам, які спалучае ў сваёй асобе выпускніка і выкладчыка. Перастрэў і Генадзя Хлобыстава, які мае ў Каледжы гучную афіцыйную пасаду кіраўніка ДзЮТА — Дзіцяча-юнацкай творчай акадэміі. Займаецца ён пераважна мастацкімі праектамі, прэзентацыямі, выставамі, а таксама Public Relations, сувязямі, як кажучь, з грамадскасьцю. Разгаварыліся — у тым ліку і пра нядаўняе ўшанаваньне Леанарда да Вінчы. Чамусь расшчодрыўся Генадзь і спрэнтаваў мне дзьве паштоўкі з рэдкімі ў тыражаваньні малюнкамі Леанарда, анатамічнымі штудыямі чалавечага цела. Рэдкія яны таму, што захоўваюцца ў каралеўскай калекцыі Лізаветы II у Віндзоры, а манархія дужа неахвотна публікуе і распаўсюджвае свае рарытэты.

Ведаеш, Браце, даўно ўжо заўважыў, як моцна ўражваюць тыя творы, на якія вока не «замыленае». Як правіла, гэта рэчы з замежных музейных экспазіцыяў, а таксама рэпрадукцыі з палотнаў, малюнкаў, іншых твораў з невялікіх музеяў, з прыватных калекцыяў або якія нанова знойдзеныя ці адкрытыя. Згадваю, што на той час, калі я паступіў у Менскую мастацкую вучэльню, азнаёміцца з шэдэўрамі сусьветнага мастацтва можна было толькі ў савецкіх музеях, найперш у Маскве і Піцеры (тагачасным Ленінградзе), а таксама ў бібліятэках. Добра, што бібліятэчныя фонды ў вучэльні былі нябедныя, бо патрапіць у рэспубліканскую Ленінскую (цяпер Нацыянальную) бібліятэку з ліку студэнтаў маглі толькі старшакурсьнікі з ВНУ. Ну, а пра замежныя музеі можна было адно толькі марыць: выязджалі за кардон партфункцыянеры, дыпламаты, зрэдку прафсаюзныя дзеячы і журналісты, а таксама шпіёны. Спартоўцаў, маракоў гандлёвага флоту дый тых, хто праходзіў вайсковую службу на тэрыторыі так званых сацыялістычных краін, можна не лічыць — музейныя залы, трэба думаць, іх вабілі мала.

Альбом па мастацтву можна было «дастаць» (тым часам не набывалі, а «даставалі» амаль што ўсё!) у кнігарні. Сьпецыялізаванай у Менску была кнігарня «Дружба», якая мясьцілася тады на Ленінскім прасьпекце непадалёк ад перакрываваньня з вуліцаю Казлова. Мой першы ў мастацкай вучэльні выкладчык жывапісу і кампазіцыі Юры Міхайлавіч Выхадцаў лаяўся і страшэнна абураўся той завядзёнцы — каб набыць альбом, выдадзены хаця б у Вугоршчыне ці Чэхаславакіі, трэба было мець знаёмства з гандляркаю і нават ёй пераплочваць удвая, хаця кнігі па мастацтву аніколі не былі таннымі.

Сёньня можна купіць калі не ўсё, дык вельмі многае. А Хлобыставу ўдаецца

здабываць шыкоўныя альбомы і ў якасці ахвяраванняў Каледжу ад розных фондаў ды замежных дыпламатаў, акрэдытаваных у Менску. Сьпісваецца ён з Каралеўскай бібліятэкаю ў Лондане, з амерыканскай Вайсковай акадэміяй у форце Вест-Пойнт, які, дарэчы, пабудаваў наш зямляк Тадэвуш Касцюшка. Удалося яму, як высветлілася падчас гаворкі, завязаць кантакты і з нашчадкамі аднаго з найславнейшых мастакоў сьвету Вінцэнта Ван Гога, дазнацца пра ўрачыстасьці, якія пройдуць сёлета з нагоды 150-гадовага юбілею мастака як на ягонай радзіме, так і па ўсім сьвеце.

Вось табе і маеш – зноў урачыстасьці, зноў юбілей! Калі памятаеш, я неяк быў наркаў на юбілеі дый даты, пісаў Табе, што недалюбліваю іх. А цяпер яны, нібыта знарок, пачынаюць перасьледваць мяне. Ці заўважаў, што гэтак бывае?

У мяне, да прыкладу, аднаго разу гэта вельмі выразна высьвеццілася. Калі вучыўся на філфаку, дык на адным з агульных сходаў курсу, дзе разглядаліся розныя пытаньні, досыць гарача выступіў супраць спазьненняў на першую гадзіну лекцыяў. Уяўляеш, чытае шановны прафесар Алег Антонавіч Лойка лекцыю па літаратуры, сягае ў сваіх развагах ад Гільгамеша да скарынаўскай Бібліі, а потым ажно да сучаснасьці, а тым часам то адна, то другая дзівуля зьяўляюцца ў дзвях, перапыняюць яго сваімі выбачэньнямі і просьбамі дазволіць прысутнічаць на занятках?! Ну і, натуральна, наступнае раніцы, паводле закону подласьці, або як пакараньне за ганарыстасьць, спазьняюся сам і мушу прайсьці на сваё мейсца пад зласьлівы шэпт і асуджальныя позірккі тых самых дзівуляў!

Але вярнуся да вангогаўскага юбілею. Здаецца, на першы погляд, ну, якая нам, беларусам, да яго справа?! Але, калі задумацца, дык у жыцьці шмат што перанітавана часам амаль незаўважнай, а часам і вельмі нечаканай повязьзю. І доказаў гэтаму можна знайсці процьму. Варта толькі напружыць памяць, не паленавацца пагартаць старыя запісы, зазірнуць на кніжныя паліцы...

Калі я сказаў, што мог бы напісаць разгорнутае эсэ пра Ван Гога, дык адзін знаёмы літаратар здзіўлена ўскінуў бровы: «А як ты прывязаш яго да Беларусі?!»

У нашых музэях, і праўда, няма аніводнага палатна або хаця б малюнак вялікага галандца, а ў важкім пяцітомніку «Энцыклапедыя літаратуры і мастацтва Беларусі» няма артыкулу пра Ван Гога. Затое ў 18-томнай «Беларускай энцыклапедыі» абазначыўся прагрэс – зьмешчаны тры чорна-белыя рэпрадукцыі з палотнаў, зьявіўся артыкул, але, на вялікі жаль, ананімны і з прыкрымі недакладнасьцямі. Пакіну без каментароў факталагічныя памылкі. Але вось з такімі словамі як «...маляваў партрэты і пранізаныя стрыманым жыцьцялюбствам пейзажы» аніж не магу пагадзіцца. Якая стрыманасьць?! Ці не галоўнай адметнасьцю вангогаўскай творчасьці зьяўляецца лішак – у націску і няворасьці, у сіле і выразнасьці!

Аксіёмаю, на маю думку, ёсьць сьцьверджаньне, што спадчына вялікага галандца належыць усяму сьвету, а значыць, і нам, беларусам, гэтаксама. Таму калегавыя пытаньне выдавала мне на правінцыялізм, на местачковасьць, на пачуваньне еўрапейцам другога гатунку. У адказ прывёў я некалькі пераканаўчых, на мой погляд, аргументаў, хаця аднаго таго факта, што пра галандскага і французскага мастака пішацца па-беларуску, лічу, хапіла б, каб абвергнуць любыя сумневы.

Пагадзіся, хіба не аргумент, што ў апошнія гады адно з беларускіх выдавецтваў выпусціла ў сьвет у сваёй серыі «Майстры культуры» салідны том выдатнай прозы творцы – славуць «Лісты да брата». Павер, я не памыліўся, бо менавіта так ацэньваю эпістальную спадчыну мастака. І ў гэтай ацэнцы я не самотны. Ведаю напэўна, што вельмі высока ацэньваў пісьменьніцкі геній мастака такі выдатны майстра прозы як Вячаслаў Адамчык, якому я шмат чым абавязаны. Ён нават сваю аўтабіяграфію распачынаў словамі: «Калі б я меў шчыры талент Ван Гога, я б намаляваў сваю вёску не ў жоўта-сініх, а ў шарых танах». І праўда, «Лісты...» – гэта тая кніга, па якой можна і трэба вучыцца жыць, пісаць, маляваць і любіць братоў.

(Заўважу тут, што, на жаль, сёння нават само сьвятое слова «брат» набыло крымінальнае адценьне, у пэўнай ступені дзякуючы недарэчным фільмам з Сяргеем Бадровым-малодшым. А колісь гэтым словам дражнілі беларусаў за тое, што ў размове часта скарыстоўвалі зварот «брат», «братка».)

І нездарма ж «Белфакс» грывнуў, праўда, па-заходняму не пазначыўшы на тытуле год выдання, грунтоўным ліцэнзійным альбомам Герхарда Грутроя «Ван Гог. Творчы шлях мастака»? Хіба не сьведчыць гэта, што беларусам больш чым цікавая спадчына вялікага галандца, вялікага французскага мастака?

Не дзівіся, у апошняй дэфініцыі няма аніякай супярэчнасьці. Так, Ван Гог – галандзец паводле нацыянальнасьці і месца нараджэньня. І гэта мяне цешыць, бо Галандыя, гэтаксама як і нашая Беларусь, – адносна невялікая і досыць паўночная еўрапейская краіна. Але Вінцэнт Ван Гог мне найперш французскі мастак. Несумненна, што менавіта Парыж у апошняй чвэрці дзевятнацатага стагоддзя быў сусьветнай сталіцай выяўленчага мастацтва, несумненна, што менавіта ён зрабіў з галандскага паўдылетанта мастака з вялікай літары, сфарміраваў адметнага творцу. Несумненна, што ў тыгелі паўднёвага Арля загартаваўся талент мэтра жывапісу, менавіта на французскай зямлі і пад французскім небам былі створаныя найбольш значныя творы, палотны, што занялі сваю нішу ў гісторыі сусьветнага мастацтва і культуры.

Яшчэ з гадоў навучаньня ў мастацкай вучэльні пачэснае месца займае паміж кніг па выяўленчым мастацтве маёй асабістай бібліятэкі досыць сьціплы альбом «Van Gogh» з серыі «Masters of World Painting» на той час лэнінградскага выдавецтва «Аўрора». Сьціплы найперш таму, што ў Эрмітажы і ў Музеі выяўленчага мастацтва імя Пушкіна захоўваюцца ўсяго толькі дзесяць твораў мастака – адзін малюнак і дзевяць палотнаў. Нават публікацыя ў ім фрагментаў палотнаў не надта адраतोўвае ў сэнсе аб’ёму. З другога боку можна сказаць, што захоўваюцца ў Расіі ажно дзесяць твораў. Ажно дзесяць таму, што ўсе яны належаць да позьняга, а значыць сталага, самага плённага перыяду ў творчасці жывапісца.

Але нават на той час зьвярнула на сябе маю ўвагу такая акалічнасьць – заглаўныя, англамоўныя тэксты ў тым альбоме куды больш поўныя і дакладныя ў параўнаньні з рускамоўнымі. Што гэта – элементарная непавага да суайчыньнікаў? Маўляў, куды ж яны падзенуцца з падлодкі (чытай – не пераскочаць жа праз так званую «жалезную заслону»)?! Або, маўляў, абыйдуцца і гэтым, хай скажуць дзякуй і за тое, што атрымліваюць? Гэта нагадала мне колішняю сітуацыю з савецкімі аўтамабілямі «Жыгулі». Ня мае значэньня, што большасьць мадэляў «пазычылі» ў італьянцаў, ня мае значэньня, што якасьць і надзейнасьць іх не вытрымлівалі аніякай крытыкі. Усё роўна, калі хочаш мець уласнае аўто, дык шукай той самы блат або сваяка-ветэрана, які адстояў у чарзе не адзін год і гатовы саступіць табе гэты «цуд тэхнікі». На Захадзе ўсё наадварот. Скажам, у Нямеччыне найлепшая якасьць прызначаецца сабе, свайму ўнутранаму спажывецкаму рынку. Другі гатунак прызначаецца краінам аб’яднанай Еўропы. А трэці сыходзіць адпаведна ў краіны трэцяга сьвету...

Але вярнуся да альбома. Мяркуй і сам пра адвольнасьць перакладаў хаця б па некаторых назвах твораў Ван Гога.

Малюнак з франка-ангельскай назваю «La Mousmй sitting in an arm-chair» («Мусьме, якая сядзіць у крэсьле») атрымаў па-руску лапідарнае найменне «Мусме». (Дарэчы, прызнаюся, што намерваюся зрабіць своеасабліваю мастацкую парафразу і намалюваць дачку Хрысьціну ў выглядзе Мусьме, бо зьнешнія падабенства ў іх відавочнае, а я люблю розныя мастакоўскія гульні.)

«Seascape at Saintes-Maries» — літаральна гэтая чыстая марына завецца ў пера-

кладзе «Рыбачкія лодкі ў Сен-Мары». А ў рускамоўным варыянце яна чамусьці атрымала непісьменны назоў «Море в Сент-Мари».

«Memory of the garden at Etten» («Успамін пра Этанскі сад»). Чамусьці ягоны рускі варыянт або адпаведнік гучыць як «Арльские дамы»!

«The red vineyard: Montmajour» («Чырвоны вінаграднік: Монмажур») – «Красныя вінаграднікі в Арле»! Хаця ў ангельскім варыянце Арлем і не пахне, а Монмажур – гэта абацтва ў навакольных горада!

«Portrait of doctor Felix Rey» – «Портрет доктора Рея». Хопіць з французішкі адно толькі прозьвішча, замнога гонару падаваць яшчэ і імя?!

«Bushes» – «Куст». Вынікае, што еўрапейцам і ўсім англамоўным Ван Гог напісаў кусты бэзу, а рускамоўным еўразійцам ці азіёпцам — адзін (!) куст?!

«The prison court-yard» («Турэмны двор») – «Прогулка заключенных». Мабыць, ёсьць нейкая злавесная заканамернасць у тым, што адно з самых змрочных палотнаў мастака захоўваецца ў краіне крыміналу, зонаў і астрагаў.

«Cottages with thatched roofs» («Хаціны з саламянымі дахамі») чамусьці зрабіліся проста «Хижинами»!

Зразумела, што палотны часам маюць варыянты назваў, але што гэтая, што наступная («Landscape with carriage and train» — «Краявід з кібіткай і цягніком» – «Пейзаж в Овере после дождя!») – як кажуць по comment! без каментараў!

І ўсё ж, нягледзячы на тагачасныя ідэалагічныя штампы, прыкрыя хібы ў рускамоўным тэксьце і жаданьне аўтаркі ўступнага артыкула штучна драматызаваць лёс мастака, альбом у зжаўцелай ад часу супервокладцы, набыты колісь са стыпендыі, вельмі дарагі мне. А адзін з маіх даўніх, студэнцкіх нацюрмортаў так і называецца — «Нацюрморт з альбомам Ван Гога». І яшчэ адно. Альбом гэты нагадвае пра тое, што на свае вочы бачыў у музейных залах рэпрадуцыраваныя ў ім творы, і калі сустракаў рэпрадукцыі з гэтых палотнаў у іншых выданьнях, дык мімаволі прыязна пасміхаюся, вітаю іх як даўніх знаёмцаў.

Тым самым часам набыў я і польскае выданьне «Krajobraz z tkcz№. Sylwetki artysty od Fidiasza do Picassa» – «Краявід з вясёлкаю. Вобразы мастакоў ад Фідзія да Пікаса». Як вынікае з назвы, пададзеныя ў тым альбоме шэраг нарысаў Анны Клубуўны пра найславутых мастакоў сьвету. Адным з іх стаўся матэрыял пра Ван Гога «Сейбіты і жнеяры». Дзівіла, праўда, і тое, што асноўны акцэнт аўтарка зрабіла на галандскім перыядзе творчасці мастака.

Чорна-белыя рэпрадукцыі з жывапісных палотнаў выклікалі ў тым альбоме пэўную непаразумеласьць. Затое малюнкi былі здрукаваныя надзіва выразна: польскія паліграфісты навучыліся на той час друкаваць найскладанейшую фарбу — так званую глыбокую чорную. Гэта значыць, што ў іх — як на плакатах, так і ў перыдычных выданьнях, у кнігах, у выданьнях па мастацтву — чорны тон уражваў, бо быў не больш-менш насычаным шэрым, а папраўдзе чорным. Чорным, нібыта касмічным чорным дзіркі!

Куды больш грунтоўным – у цьвёрдай вокладцы, на дзье сотні старонак шчытнай афсетнай паперы – ёсьць важкі ва ўсіх сэнсах альбом чэшкі Мілаславы Неўманавай «Vincent van Gogh. Kresby» («Вінцэнт Ван Гог. Малюнкi»), выдадзены ў 1987 годзе ў Празе. Зразумела, што Ван Гог быў перадусім жывапісцам, аднак малюнкi ягоныя – гэта і акадэмічныя штудыі, і своеасаблівая справаздачнасьць у лістах, і падрыхтоўчыя шкіцы, і варыяцыі на тэмы ягоных палотнаў, і самакаштоўныя скончаныя творы. Графіка мастака, можна сказаць, прадстаўлена вычарпальна: 27 малюнкаў разьмешчаны па аўтарскім тэксьце, а ў выяўленчай частцы рэпрадуцыраваныя восем каляровых і яшчэ шэсьцьдзсят чорна-белых працаў. Досьць поўнае ўяўленьне можна скласці, калі ўзяць пад увагу аналітычны артыкул, а таксама грунтоўны навуковы апарат альбома. Гартаю яго цяпер і найболей уражваюць

малюнкi «Тэадор Ван Гог» — нясьмелы, а ў нечым і вучнёўскі, хоць і выкананы ў традыцыйных старых майстроў, «Парк насупраць жоўтага дому» — празрысты, ураўнаважаны, спакойлівы, нібыта райскі сад і неверагодна дынамічныя, напружаныя «Кіпарысы ў зорнай начь».

А колісь, зноў жа ў кнігарні «Дружба», якая мясьцілася ў канцы васьмідзесятых гадоў усё на тым самым галоўным менскім прасьпекце, але ўжо насупраць парка Чалоскінцаў, набыў гэтае выданьне мастак Пятро Драчоў. І дастаўся мне той альбом у падарунак да трыццацігоддзя, на дзень нараджэньня ад імя ўсіх «бязрозкаўцаў», супрацоўнікаў рэдакцыі часопіса для падлеткаў, дзе працаваў я тады адказным сакратаром...

Ведаеш, злавіў сябе на думцы, што кожны з гараджанаў, тых жа менчукоў, мае ў горадзе свае арэалы або рэгіёны, прыдатныя яму не толькі на пражываньне, вучобу і працу, але і ўвогуле – на камфортнае існаваньне. Нездарма ж у пэўных раёнах ведаеш кожны квартал, кожны двор, кожную сыяжынку, а ў некаторых, калі і патрапіш гады ў рады, дык пачуваць мешся як ў чужым горадзе. Некім жа прадвызначана, што жыву цяпер непадалёк ад колішняга будынка мастацкай вучэльні і старога корпусу Дома друку, на прасьпекце, што носіць сёньня сьляннае імя Францішка Скарыны, па-над кнігарню «Акадэміка».

Зразумела, што часта завітваю ў яе залы, падоўгу прастойваю пры паліцах і праглядаю навінкі. Някепскі там адзел выяўленчага мастацтва, і адным з апошніх маіх набыткаў стаўся невялічкі па фармаце, але досыць адметны томік французскага мастацтвазнаўцы і пісьменьніка Паскаля Банафу. Ягоная кніжка — «Ван Гог. Асьлеплены сонцам» — ціхамірна далучылася да маіх ранейшых, славянскіх, традыцыйных.

Мы ўжо звывкліся да таго, што кнігі па мастацтву найчасьцей выбудоўваюцца паводле наступнай траічнай схемы: уступны артыкул аўтара-мастацтвазнаўцы – ілюстрацыйная частка з подпісамі – навукова-даведачны апарат. А кніга Паскаля Банафу нязвычайна дызайнам і вэрсткаю. Нязвычайна ўжо адным тым, што распачынаецца васьмю(!) жывапіснымі аўтапартрэтамі Ван Гога, напісанымі ім ў розныя гады. Праўда, гэтыя розныя гады – тры-чатыры з апошніх у ягоным жыцьці. На іх Вінцэнт нібыта імкнецца пераканацца ў сваёй рэальнасьці, у тым, што істота з плоці і крыві яшчэ мысьліць, яшчэ не зьнікла пад націскам пачуцьцяў і адчуваньняў. Што вочы яшчэ не выпалены ні сонцам, ні ўнутраным пякельным сьвятлом. Ван Гог-мастак утрапёна пісаў Ван Гога-чалавека. Па-за гэтымі аўтапартрэтамі – творчыя тычкі трагічнага шляху і пошукаў свайго прызначэньня ў свеце. І гэтыя аўтапартрэты тым болей каштоўныя і неацэнныя, што фотапартрэтаў самога мастака захавалася ці не... два!

На адным з іх Вінцэнт – вучань пансіянату Жана Правілі ў Зевенберзане ў трынаццацігадовым узросьце. У позірку падлетка, што застыгнуў перад фотакамерай, выразна прачытваюцца разгубленасьць і самота. Другі фотапартрэт Ван Гога быў зроблены праз пяць гадоў. Але і на ім, зробленым у Гаазе напачатку 1870-х, васемнаццацігадовы гандляр творами мастацтва і рэпрадукцыямі з іх, выглядае безаабаронным і няўпэўненым. Можна, якраз з таго часу Вінцэнт перастаў давяраць і давярацца аб'ектыву фотаапарата, каб праз паўтары дзесяткі гадоў звярнуцца да суперсуб'ектывнасьці графічных, а потым і жывапісных аўтапартрэтаў?!

Што тычыць самога тэксту Банафу, дык прываблівае ён чытэльным стылем і тым, што ўнікае псеўданавуковай сухасьці ў дасьледваньні і ў падачы матэрыялу. Акрым таго, нямала ў ім сьмелых версіяў, творчых адкрыцьцяў-саторы, калі пакарыстацца тэрміналогіяй з японскай паэтыкі. Не пазьбягае аўтар і так званых вострых вуглоў у асьвятленьні жыцьцёвага шляху мастака, праўдзіва і мужна, без усялякіх залішніх эўфімізмаў называе рэчы іхнімі сапраўднымі імёнамі...

Але што гэта я ўсё пра альбомы ды пра кнігі! Ці ня лепей раскажаць Табе пра

жыцьцё і творчасць самога мастака? Раскажу ў традыцыйнай, храналагічнай паслядоўнасці.

Ну, дык вось, нарадзіўся будучы мастак 30 сакавіка 1853 году ў галандскай вёсцы Грот Зюндэрт, што непадалёк ад горада Брэда, у сям'і пратэстанцкага прапаведніка-кальвініста Тэадора Ван Гога. Ягонай маці была Ганна Карнэліус Карбентус, дачка прыдворнага пераплётчыка. Так склалася, што яшчэ з канца сёмага (!) стагоддзя ў радзіне Ван Гогаў хтосьці насіў імя Вінцэнт. Паставіў клічнік у папярэднім сказе таму, што нярэдка мы або нашыя знаёмцы не ведаюць, як звалі прадзедаў і чым тыя займаліся. А што тычыць напісаньня і вымаўленьня імені Vincent, дык не гучыць мне, аніж не прамаўляецца прама калька з мяккім «с». А можа віноу таму накладка беларускай традыцыі, звычайка прамаўляецца каталіцкія імёны кштальту Вінцэнта Дуніна-Марцінкевіча. Але нават калі памыляюся, дык гэта невялікі грэх – не энцыклапедычны артыкул пішу і не мастацтвазнаўчае дасьледваньне.

Мяркую, што частка сямейнага прозьвішча Ван азначае ў галандскай мове прыналежнасьць да сьвятарскага занятку. Так гэта або не, аднак менавіта Вінцэнтам звалі дзядулю будучага мастака. Трое з шасьці ягоных дзядзькоў гандлявалі творами мастацтва. Гэта былі бацькавы браты. Вінцэнт (дзядзька Сент) гандляваў жывапіснымі творамі і быў пастаўшчыком двара іх Вялікасьцяў караля і каралевы, і за некалькі гадоў працы ў Гаазе разгарнуў справы да еўрапейскага маштабу. Хендрык Вінцэнт (дзядзька Хэм, што, пагадзіся, больш звыкла нам у ласкава-паблажлівым азначэньні амерыканскага літаратара Эрнэста Хэмінгуэя) вёў гандаль у Бруселі, а Карнэліус Марынус (дзядзька Кор) заснаваў у Амстэрдаме фірму «С.М. van Gogh».

І толькі адзін з братоў, Тэадор насьледваў бацькоўскую справу, стаўся пастарам, і ў 27-гадовым узросьце атрымаў прыход непадалёк ад мяжы з Бельгіяй.

Упартасьць у насьледваньні сямейнай традыцыі здзіўляе і нават бянтэжыць мяне. Маю на ўвазе тое, што за год да будучага мастака, дзень у дзень, на сьвет зьявіўся быў маленькі Вінцэнт Вілем, які неўзабаве памёр.

Аднак пастараў дом поўніўся дзецьмі. Дачушку Ганну назвалі ў гонар маці, а наступнага сына, маладзейшага за Вінцэнта Вілема на чатыры гады, у гонар бацькі – Тэадорам. Прышоў ён на сьвет 1 траўня, а гэта значыць быў, як і я, Цялец паводле гараскопу. Акцэнтую тут асобу Тэа, бо адыграў ён незаменную ролю ў лёсе брата-мастака.

Потым у Ван Гогаў нарадзіліся яшчэ Элізабет Хюберта, Вінгельміна Якоба і Карнэліус Вінцэнт!

У кастрычніку 1864 году бацька выправіў старэйшага сына, Вінцэнта Вілема ў пансіён Правілі, дзе той вывучаў ангельскую, нямецкую ды французскую мовы і дзе першы раз зазнаў пакуты адзіноты. Мабыць, тая самая самота прымусіла адзінаццацігадовага хлопчыка зноўку ўзяцца за аловак. Раньнія вучнёўскія Вінцэнтавы малюнкi (адзін з дакладна датаваных – ад 11 студзеня 1862 году!) абвяргаюць папулярны колісь тэзіс мастацтвазнаўцаў пра тое, што маляваньнем Вінцэнт заняўся толькі ў сталым узросьце.

Пазьней падлетка перавялі ва ўстанову Ханіка ў Тылбургу, а калі матэрыяльнае становішча пастара пагоршылася, Вінцэнт Вілем вымушаны быў вярнуцца дахаты.

Тым часам і дзядзька Сент з прычыны слабога здароўя мусіў зрабіцца пайшчыкам, а фактычна — прадаць сваю краму французскай кампаніі «Гупіль». Якраз у былую сваю кампанію ён і рэкамендаваў у 1869 годзе пляменьніка. Вінцэнт пачаў гандляваць палотнамі і рэпрадукцыямі ў гаагскім аддзяленьні фірмы, дзе засьведчыў сябе як працавітага і акуратнага работніка. Юнак вёў замкнёны лад жыцьця і акрамя асноўнай працы займаўся самаадукацыяй – шмат чытаў, ахвотна наведваў музеі.

Улетку 1872 году ён наведаў радзіну ў Хелфоўрце, куды перавялі бацьку. Там

ён сустрэўся з братам Тэадорам, які быў вымушаны пакінуць вучобу, а неўзабаве таксама паступіць у фірму «Гупіль», але ў яе брусельскі філіял. Паміж братамі завязалася ліставаньне, якое доўжылася семнаццаць гадоў! Забягаючы тут наперад, скажу, што са жніўня гэтага году па ліпень 1890 году 668, уяўляеш – 668(!) і добра, што не 666(!) лістоў Ван Гога на галандскай, ангельскай, французскай мовах пачыналіся словамі «Дарагі Тэа!» або «Дарагі брат!».

Напачатку 1873 году Вінцэнта павысілі па службе і неўзабаве перавялі у Лонданскі філіял. Па дарозе ў Англію ён спыніўся на некалькі дзён у Парыжы, наведваў Луўр, Салон і Люксембургскі музей. З чэрвеня Вінцэнт працаваў у ангельскае сталіцы, дзе захапіўся паэзіяй Кітса, а таксама жывапісам Гейнсбара, Канстэбля, Рэйнальдса і Цёрнера.

Зімою 1874-1875 гадоў Вінцэнт перажыў цяжкую дыпрэсію. Ён закахаўся ва Урсулу, дзевятнаццацігадовую дачку гаспадыні пансіёну мадам Луайе, папрасіў яе рукі, але яму катэгарычна адмовілі. Паводле адной версіі, Урсула нібыта ўжо была заручаная. Але мне больш верагоднай падаецца іншая версія – Вінцэнтаў бацька меў цяжкі характар і не захацеў, каб сын пабраўся шлюбам з каталічкаю. Хутчэй за ўсё паміж імі адбылася цяжкая размова падчас прыезду сына ў Хелфоўрт. Нават ліставаньне з братам Тэа перапынілася ў Вінцэнта на некалькі месяцаў.

У траўні яго перавялі ўжо ў парыжскае аддзяленьне «Гупіль». Ён здымаў пакой на Манмартры, у вольны час наведваў музеі, захапляўся жывапісам Каміля Каро і... паступова паглыбляўся ў рэлігію, якая дапамагала яму перажыць горыч няспраўджанага каханьня.

Рэлігійны містыцызм настолькі авалодаў юнаком, што на Каляды ён кінуў працу і зьехаў з Парыжу ў Этан, галандскую вёсачку, дзе на той час бацька атрымаў прыход. Была, праўда, потым спроба аднавіцца на службе ў французскае сталіцы, але ж абсалютна безвыніковая, і 1 красавіка Вінцэнт атрымаў разлік. Нішто сабе першакрасавіцкія жарцікі!

У тым самым красавіку 1876 году Вінцэнт прыехаў у ангельскі Рамсгейт, дзе знайшоў месца памочніка настаўніка. А ў нашых цяперашніх настаўнікаў няма аніякіх памочнікаў! Добра ведаю гэта па сабе, бо пасьпеў папрацаваць і ў школе. А адной асобе ён і настаўнік-прадметнік, і класны кіраўнік, і пазакласнай працаю займаецца, і дадому прыхоплівае стос вучнёўскіх сшыткаў на праверку, і цягне яшчэ немаведама якія грамадскія абавязкі.

Праўда, і Ван Гогу было не соладка — адно толькі за харчаваньне і жытло выкладаў у школе Стоўкса асновы французскай і нямецкай моў, а таксама арыфметыку і даглядаў за вучнямі-хлопчыкамі пасья заняткаў, а ў вольны час даваў яшчэ і прыватныя ўрокі. У сярэдзіне году школа тая пераехала ў прыгарад Лондану Айлворт, дзе Вінцэнта запрасіў працаваць у сваю школу пастар Джонс. Тым часам Ван Гог вельмі ўпадабаў творы Рэмбрандта на біблейскія сюжэты, чытаў і перачытваў Новы Завет, задаваўся пытаньнем з «Пасланьня да рымлянаў сьвятога апостала Паўла»: «Няшчасны я чалавек! хто вызваліць мяне ад гэтага цела сьмерці?». Ці не мроіўся яму тады адзін з надгробкаў на могілках у родным Грот Зюндзерце, на якім было накрэсьленае ягонае імя?!

Неўзабаве пастар Джонс агледзеў у маладым чалавеку прапаведніцкі талент, вызваліў ад некаторых абавязкаў у школе і ў лістападаўскую нядзелю Вінцэнт прамовіў сваю першую казань. Заканчваў ён яе вобразамі сонца і сьвятла, і гэтае памкненьне да сьвятла суправаджацьме Ван Гога ўсё астатняе жыцьцё.

Тым часам ён так шмат і апантана працаваў у школе і ў царкве, што сваякі спалохаліся, калі ўбачылі яго на Каляды ў бацькоўскім доме. Яны здолелі ўгаварыць Вінцэнта не вяртацца ў Англію, а дзядзька Сэнт падшукаў яму месца гандляра ў кнігарні ў Дортрэхце. Вінцэнт пэўны час папрацаваў там, але напярэдадні свайго дваццацічатырохгоддзя высьпеліў рашэньне стацца сьвятаром.

У 24 гады, зьведаўшы не адзін занятак, чалавек нарэшце вырашыў, кім хоча быць насамрэч! І, заўважым, памыліўся. А ў нас такое лёсаноснае рашэнне мусяць прымаць падлеткі. Пасьяя заканчэння 8-9-ці класаў або атрымаўшы пасведчаньне пра атрыманьне сярэдняй адукацыі, а гэта значыць – у 14-15 або ў 16-17 гадоў фактычна яшчэ дзеці без аніякага жыццёвага вопыту павінны ўзяць на сябе цяжкую адказнасьць — вырашыць, куды паступацьмуць вучыцца далей, а значыць і выбраць прафэсію, далейшы шлях па жыцці...

Але вернемся ў Галандыю. Цягніком даехаў Вінцэнт да Уданбаха, а потым дайшоў пехатою да вёскі, у якой нарадзіўся, абыйшоў там усе памятныя мясціны. Завітаў і на могількі, дзе ўбачыў на магіле брата пліту з іх агульным імем: «Вінцэнт Вілем Ван Гог, 30 сакавіка 1852 г.». У Ван Гога мог бы быць старэйшы брат! Уяўляеш сабе тагачасны Вінцэнтаў стан?! Пагадзіся, не толькі на могільках пачуваешся някавата, — нібыта і сам крыху вінаваты, — калі дазнаешся, што нехта адыйшоў у раньнім узросьце або пражыў значна менш за цябе. Хаця ніякай віны нібыта і не павінна быць...

У Дортрэхт Вінцэнт вярнуўся з цвёрдым намерам несьці людзям слова Божа. Але каб зрабіцца пастарам, трэба было паступіць на тэалагічны факультэт Амстэрдамскага універсітэта, а бацька не мог аплаціць падрыхтоўчыя заняткі. На дапамогу зноўку прыйшлі дзядзькі як з бацькоўскага, так і матчынага боку.

Вінцэнт спыніўся ў Амстардаме ў вялікім доме дзядзькі Ёхана, які меў адміральскі чын і займаў значны пост на верфях! А адмірал, дазволу сабе перафразаваць знакамітае ў апошнія гады выслоўе, ён і ў Галандыі адмірал! Другі дзядзька, пастар Стрыкер дапамагаў слушнымі парадамі.

Вінцэнт упарта вывучаў лаціну і старагрэцкую мову, алгебру і геаметрыю, а таксама гісторыю і геаграфію. Аднак вучоба давалася цяжка, і Ван Гог засумняваўся, ці хоча вучыцца на тэалагічным факультэце, і ўсё больш часу стаў прысьвячаць маляваньню. У кастрычніку 1878 году ён адмовіўся здаваць экзамены, да якіх рыхтаваўся цэлых пятнаццаць месяцаў, але не пакінуў надзеі стаць сьвятаром.

Вінцэнт вярнуўся ў Этан, зноў пачаў займацца, напісаў некалькі сачыньняў на багаслоўскую тэматыку паводле твораў Рэмбрандта і ўрэшце пачаў вучобу ў школе па падрыхтоўцы місіянераў у Лакене, што пад Бруселем. Але і там праявіўся ягоны занадта запальчывы і незалежны характар.

Тады Вінцэнт паехаў прапаведваць у Барынаж, у панылюю шахцёрскую мясцовасьць на поўначы Бельгіі, і жыў там як звычайны вугальшчык. Ведаеш, калі згадваю данецкія або салігорскія тэрыконы, дык робіцца някавата, а самі шахцёры падаюцца мне людзьмі, якія штодня апускаюцца ў апраметную. Вінцэнт, з ягонай чуйнаю душою ўсяляк стараўся несьці ім палётку. Аднак Евангелічнае таварыства ў Бруселе не ўпадабала занадта апантанае служэньне і забараніла Ван Гогу займацца місіянерскай дзейнасьцю, але той не зважаў на забарону. Нават бацька і брат Тэа не ўхвалялі Вінцэнтаву апантанасьць рэлігіяй і паўгалодны лад існаваньня. Нават ліставаньне з братам перапынілася, гэтым разам на дзевяць месяцаў. Але Вінцэнт пакутліва прадаўжаў шукаць сваё месца ў жыцці.

Выратаваньне прынесла мастацтва. Менавіта штодзённыя заняткі маляваньнем дапамаглі Вінцэнту разабрацца ў думках і пачуцьцях, перадолець крызісную палосу. Шмат маляваў ён як з эстампаў, якія прысылаў з Парыжа Тэа, так і з натуры. За мадэлі служылі яму шахцёры і ткачы, сярод якіх ён жыў, а такія выявы зьявіліся ў гісторыі жывалісу ўпершыню.

Гэтым разам, у дваццаць сем гадоў Вінцэнт Вілем Ван Гог прыняў правільнае рашэньне – цалкам прысьвяціць сябе мастацтву. Рана гэта ці позна? Ухілюся ад простага адказу – у гэтым самым узросьце ягоны бацька толькі атрымаў свой першы прыход.

У кастрычніку 1880 году Вінцэнт пакінуў шахцёрскі гарадок Кем і прыехаў у

Брусель, але адмовіўся паступаць у Акадэмію жывапісу, хаця і не валодаў тэхнікай малюнка, не ведаў перспектывы і анатоміі. Ён меў намер вучыцца непасрэдна ў якога-небудзь мастака, і такім настаўнікам, а неўзабаве і сябрам стаўся Антон Ван Рапард, хоць і быў маладзейшы на пяць гадоў.

Аднак Ван Рапард быў багачеем, а Ван Гог жыў на 60 франкаў, якія штомесяц прысылаў брат. Больш за тое, вясною Рапард пакінуў Брусель, а самотнага Вінцэнта некаторыя сваякі і знаёмыя працягвалі лічыць нахлебнікам і ўтрыманцам. Але ў Этане змэнчанага Вінцэнта прынялі нечакана ветліва, дазволілі жыць і маляваць у доме, колькі ён сам захоча. Да таго ж у Этан завітаў на два тыдні Ван Рапард, і сябры зноў працавалі разам.

Вінцэнт выпрабавуваў сябе ў новых тэхніках і матэрыялах – акварэлі, вугалі, сепі, чорным алоўку. Мастак і далёкі сваяк Антон (зноў Антон!) Маўве падтрымаў яго, параіў не пакідаць заняткаў і пасля многіх гадоў сумненняў, пошукаў і няўдач Вінцэнт упэўніўся ў сваім прызначэнні.

У жніўні 1881 году ў Этан прыехала пагасцыяваць Кее Фос-Стрыкер, дачка пастара Стрыкера, Вінцэнтавага дзядзькі з матчынага боку. Яна нядаўна аўдавала і засталася з дзіцем на руках, але гэта не зашкодзіла Вінцэнту закахацца. І зноў ягоныя пачуцці засталіся без адказу – маладая ўдава засталася вернай памяці нябожчыка, не ўхвалялі Вінцэнтавых пачуццяў і сваякі.

Малады чалавек спрабаваў дабіцца спаткання і ў Амстэрдаме. Ён прасіў дзядзьку Стрыкера даць яму магчымасць бачыць Кее столькі часу, колькі ён пратрымае руку пад надполымем газоўкі. Але нават абпаленая рука не змякчыла пастараў нораў.

Ад другога расчаравання ў каханні Вінцэнта адратаваў жывапіс. Малады чалавек паехаў у Гаагу да кузена Маўве, і той пагадзіўся займацца з ім. На некалькі дзён Вінцэнт паехаў у Этан — забраць свае рэчы і малюнкi. Але гэтых дзён хапіла, каб ушчэнт пасварыцца з бацькам. Каляднай ноччу ён адмовіўся ісьці ў храм і заявіў, што рэлігія – фатальная памылка ў ягоным жыцці. У адказ бацька выгнаў сына з дому.

У адчай Вінцэнт вярнуўся ў Гаагу.

Неяк ён бадзяўся па вуліцах і пазнаёміўся з прастытуткаю па імені Класіна Марыя Хорнік, якую стаў зваць проста Сін. Некаторыя даследчыкі творчасці жывапісца сарамліва абыходзілі вострыя вуглы, карысталіся эўфемізмамі, падавалі ўзаемаадносінны мастака з ёю як узнёслыя і рамантычныя. На самой справе васпаватая і непрыгожая Сін была старэйшая за Вінцэнта, піла гарэлку, паліла цыгары, хварэла на пранцы, а да ўсяго была й цяжарная. Якая ж тут узнёсласць?!

Аднак прысутнасць у Вінцэнтавым жыцці жанчыны, «істоты няшчаснай, пакінутай і самотнай», а таксама дабразычлівыя пароды кузена Маўве падтрымалі маладога чалавека ў ягоным намеры стаць прафесійным мастаком.

Церсцерх, які ўзначальваў у Гаазе галерэю ўсё той жа «Гупіль», купіў за 10 флорынаў адзін з малюнкаў Ван Гога. Заказ дзядзькі Карнэліўса на дванаццаць краявідаў з відамі Гаагі, хай сабе і за невялікія грошы, таксама абвяргае сцверджаньне некаторых крытыкаў, што Ван Гог не прадаў аніводнага свайго твору.

Але цяжкі характар перашкаджаў Вінцэнту пры сумоўі з калегамі і сябрамі. З Церсцерхам ён не сустракаўся некалькі тыдняў, з Маўве – два месяцы. Вінцэнтаў духоўны стан пагоршыўся і з-за рэзка адмоўнага стаўлення радзіны да ягонай сувязі з прастытуткаю. Венерычна хвары і змэнчаны нярвова, на пачатку чэрвеня патрапіў ён у лякарню, дзе правёў больш за тры тыдні. Але як толькі крыху ачунаў, паехаў у Лейдан, дзе Сін нарадзіла чацьвертае дзіця, хлопчыка Вілема, а неўзабаве вярнуўся з ёю і дзецьмі ў Гаагу.

Малады мастак зазнаў сапраўдную радасць, калі адзін з гандляроў творами мастацтва замовіў яму некалькі паасобнікаў літаграфіі «Скруха». Але напружаная праца ўсё больш падрывала ягонае здароўе, а жыццё з Сін зрабілася невы-

носным. Ван Гог не стаў трываць яе алкагалізм, ляноту і марнатраўства. Ён зрабіў выбар паміж сурагатам сямейнага жыцця і жывапісам на карысьць апошняга, і зьехаў у гарадок Хохефен, што ў правінцыі Дрэнтэ. Але той паньлы край узмацняў тугу, і мастак наведваўся да бацькоў, якія пераехалі ў Нюэнен. Яму зноў далі прытулак і пакойчык пад майстэрню. Там Ван Гог атрымаў невялікі заказ ад эйндховенскага ювеліра Германса і выканаў шэсьць кампазіцыяў на тэмы сялянскай працы, бо лічыў сябе «сялянскім мастаком». Больш за тое – ён, фактычна самавук, пачаў даваць урокі жывапісу тром тамтэйшым жыхарам – сыну гравёра, паштару і гарбару.

У сакавіку 1885 году ад апаплексічнага ўдару памёр Вінцэнтаў бацька, чалавек з моцным, калі не сказаць тыранічным, характарам. Адносіны ў іх былі складаныя, аднак сын цяжка перажываў бацькаў адыход. Напэўна ж, «Нацюрморт з раскрытай Бібліяй» быў данінаю павагі бацьку. На ім згаслая свечка сімвалізавала адыход у іншы свет, а кніга «Радасьць жыцця» Эміля Заля на прыэднім плане азначала супрацьпастаўленьне новага жыцця сьмерці.

І, тым ня меней, бацькава сьмерць, як мяркуюць некаторыя дасьледчыкі, вызвала сына, разьняволіла яго, абудзіла творчыя здольнасьці.

У хуткім часе трыццацідвухгадовы мастак стварыў свой першы значны твор. Я назваў бы працу над ім класічнаю – перш, чым напісаць палатно, Ван Гог зрабіў нямала шкіцоў, эцюдаў і падрыхтоўчых малюнкаў. Ну, а нам, бульбашам, «Едакі бульбы», гэтаксама як і шматлікія нацюрморты з бульбаю, павінны быць вельмі блізкія і зразумельныя. Хіба што можа насыцярожваць і бянтэжыць напой, якім запівацьмуць вараную бульбу сяляне ў дзевятнаццатым стагоддзі. Гэта... чорная кава! Але здзіўленьне мінае, як толькі згадаеш, што гэта – так званы каланіяльны тавар, а маленькая Галандыя была ў свой час магутнай марскою дзяржаваю і валодала немалымі заморскімі калоніямі, адкуль і вывозіла кававае зерне.

У лістападзе Ван Гог выправіўся ў Антверпен. Там ён шмат маляваў і нават прадаваў турыстам свае архітэктурныя замалёўкі. Па даўняй звычцы наведваў музеі, дзе быў у захапленьні ад твораў Рубенса. Захапленьне гэтае прывяло да важнага рашэньня.

Можа, Цябе ўжо стамілі даты з пазамінулага стагоддзя, але ж без іх аніяк не абыйсьціся, калі адсочваць біяграфію!

Напачатку 1886 году Ван Гог запісаўся ў Акадэмію выяўленчага мастацтва, дзе праходзіў удзень курсы малюнка, а ўвечары яшчэ і жывапісу. З-за моцных нагузак здароўе зноў пагоршылася, і мастак вырашыў перабрацца да брата ў Парыж. Вырашыў па дзвюх прычынах. Па-першае, лічыў, што жыць разам будзе больш эканомна, а па-другое, хацеў вучыцца ў майстэрні знакамітага на той час мастака Кармона.

Тэа працаваў на фірме Бусо-Валадон (былой «Гупіль») і здымаў кватэру на Манмартры. Вінцэнт ня быў у Парыжы дзесяць гадоў, і з першых тыдняў адкрыў жывапіс імпрэсіяністаў, ідэалам якіх была праца на пленэры, памкненьне перадаць амаль што няўлоўныя ўражаньні.

У красавіку Ван Гог прыйшоў вучыцца да Кармона. Кожнае раніцы разам з сябрамі Эмілем Бярнарам, Анры Тулуз-Латрэкам, Джонам Раселам і іншымі вучнямі ён пісаў аголеную натуру, а па абедзе прыходзіў сам, каб маляваць гіпсавыя злепкі з антычных статуяў. Аднак, нягледзячы на тое, што праз колькі месяцаў Ван Гог перасварыўся з мэтрам, горад Парыж з ягоным мастацкім кантэкстам прадаўжаў фарміраваць яго нанова. Вінцэнт захапіўся ягонымі краявідамі – дахамі Манмартра, Булонскім лесам, садам Цюільры, напісаў некалькі нацюрмортаў. Сярод апошніх вылучаліся «Нацюрморт з чатырма сланечнікамі», а таксама «Нацюрморт з садавінаю», прысьвечаны брату Тэа.

Паслужыў Ван Гог мадэллю Бернару, Раселу, Люс'ену Пісара, Тулуз-Латрэку, творы якіх, напэўна ж, аналізаваў. А пра ўдумлівы самааналіз у Парыжы сьведчылі 25(!) аўтапартрэтаў, напісаных ім з сакавіка 1886-га па люты 1888 году.

Цалкам, кардынальна змянілася, стала яркай і сонечнай жывапісная палітра мастака. Паміж сяброў-мастакоў бураленілася жыццё, поўнае творчасці, спрэчак і... абсэнтэ.

Дазволю тут сабе адхіліцца ад тэмы, бо калі прамаўляю або прачытваю гэтае слова, дык мімаволі пачынае гучаць уушышу «Абсэнт» — ці не самая сьпеўная кампазіцыя, ці не самы хітовы тэкст з застольнага альбому «Крамбамбуля. Паўлітра добрага настрою».

Ня ведаю, наколькі даспадобы горкая настойка аўтару словаў песьні Лявону Вольскаму – дарэчы, таксама выпускніку Менскай мастацкай вучэльні, — але мне мімаволі згадваецца яшчэ і пікасава «Аматарка абсэнтэ», уся сіне-зялёная, як той самы напой. Але напраўду бывае ён і чырвонага колеру, а дакладней таіндзіга ружовага. Вырабляюць і сёння гэты алкагольны напой на аснове экстракта палыну горкага (*Artemisia absinthium*) па ўсёй Еўропе, а найперш у Галандыі, Францыі, Чэхіі. У Расеі на ім сьпецыялізуецца цэлая фірма, ні больш ні менш — ТАА «Абсэнт Вінцэнт Ван Гог!» (Чорны гумар – хай бы дадавалі да пляшкі брытву-галяк на абразаньне вушэй!) Кажуць яшчэ, што абсэнт робіцца ў нас модным, як была моднаю тэкіла — мексіканская самагонка з кактусаў, на той час, як у некаторых краінах забаронена вырабляць і прадаваць яго. У склад напою ўваходзяць настоі з каранёў і лістоты анісу, бадзяну, дзягелю, душыцы, мяты, палыну, чабору і іншых траваў, а таксама ванільн, цукар, эфірныя алеі. Але ці не найпершая прычына забароны ягоная моц – ад 60 да 72 градусаў, а дакладней – працэнтаў этылавага сьпірту?

Кажуць яшчэ, што досыць хутка абсэнт выклікае амаль наркатычную залежнасьць, але ў XIX-XX стагоддзях ён быў вельмі папулярны ў асяродку творчай багемы. Аднак мяркую, што Шарль Бадлер, Пабла Пікаса, Эрых Марыя Рэмарк, Эрнэст Хэмінгвэй і іншыя спажывалі яго ў разнастайных кактэйлях, а не ў чыстым выглядзе. І ўсё ж, пагадзіся, каб спажываць такі кактэйль як «Абсэнтнае вока» — траціна мятнага лікёру на дзьве траціны абсэнтэ з дадаткам лёду — таксама патрабуецца моц, калі не мужнасьць.

Як там ні было, але «Рэстаранны інтэр'ер», а таксама «Рэстаран «Сірэны», дзе, мабыць, за «вогненнай вадой» заседжваўся з сябрамі наш вогненны Авен, — адны з самых спакойлівых, на мой погляд, палотнаў парыжскага перыяду. І хаця не магу ўявіць Ван Гога завадатарам застольных песьняў або прамоўцам тостаў, думаю, што парыжскі перыяд творчасці быў ці не самы шчаслівы ў мастака. Там быў поруч брат Тэа, былі сябры, была акрыленасьць, вера ў свае сілы, новыя адкрыцьці ў тэхніцы жывапісу. Там ён старанна і прагна запітваў убачанае, засвойваў тэхніку пуантылізму Сёра, перадачу формы з дапамогаю графічна акрэсленых плямаў колеру і сінтэтызм Гагена.

Фактычна першы раз ўдзельнічаў Ван Гог і ў выставах прафесіяналаў. У фае Свабоднага тэатра поруч з палотнамі Сёра і Сіньяка выставіў ён некалькі сваіх твораў. Выстаўляўся Ван Гог разам з Эмілем Бярнарам, а потым і з Полем Гагенам. Адна з іх выставаў экспанавалася ў кабарэ «Тамбурын», з гаспадыняй якога ў мастака надарыўся шалёны раман з «самымі неверагоднымі і даволі непрыстойнымі амурымі прыгодамі». Італьянка, чымсьці няўлоўным падобная да японкі, былая натуршчыца Агасьціна Сегаторы, калі яшчэ раз пакарыстацца тэрмінам з японскай паэтыкі, стала ягоным саторы – духоўным абуджэньнем, прасьветленасьцю, азарэньнем... На той час захапіўся Ван Гог і японскай ксілаграфіяй, а найболей прываблівалі яго такія майстры як Кацусіка Хакусай, Кітагава Утамара і Анда Хіросігэ. Вельмі арганічна ўпісваюцца ў тыя ксілаграфіі іерогліфічныя подпісы або нават цэлыя паэтычныя радкі. Таму не магу тут не згадаць, што ў свой час вельмі захап-

ляўся з сябрамі такімі японскімі формамі вершаскладання як танка і хоку. Напэўна ж, падпісаў і Табе кніжку «Круглы год. Хоку беларускіх паэтаў»?

Ван Гог правёў ў французскае сталіцы паўтары гады. Ён выразна ўсьведамляў, што займеў з гэтага шмат карысьці, але са сваёй натураю справіцца ня змог. Людзі, што былі навокал, усё больш раздражнялі яго, а паводзіны самога мастака часам рабіліся неадэкватнымі. Ван Гог быў чалавекам чульлівым, успрымальным, але ж і характар меў, як кажуць, не падарунак: няўжывучывы, зацяты, а часам быў зьявляівы, няўдзячны, не цяпеў крытыкі і неразумьня. Ван Гог сапсаваў адносіны з сямействам Тангі, дзе меў крэдыт, з каханкаю Агасьцінай, з сябрамі-мастакамі... Ён лічыў немагчымым заставацца ў сталіцы, быў упэўнены, што яму патрэбна перадышка, каб разабрацца ў сабе, зноў займець спакой і ўпэўненасьць.

Шчыра кажучы, не разумею я гэтай стомленасьці Парыжам і, мабыць, не зразу мею, покуль не бабываю ў ім сам. А сёньня схіляюся давяраць Хэмінгуэю, дзякуючы якому французская сталіца – гэта «Сьвята, якое заўсёды з табою».

А Ван Гог зьехаў таму можа таму, што так і не стаўся гараджанінам? Нездарма ж у яго адносна мала ўрбаністычных краявідаў? Можа, не ставала яму паветра на мітусьлівых бульварах? Можа, ён вельмі цяжка пераносіў халодныя зімы, хаця яны наўрад ці халаднейшыя за нашыя менскія? А можа, проста абрыднулі яму крытыкі і дарадчыкі? Як там ні было, але мастак палічыў, што ягоным Эдэмам, ягонай чароўнай Японіяй павінен стаць поўдзень.

Забягаючы тут наперад, скажу, што мастакоўская інтуіцыя не падвяла. Калі перавесьці на мову літаратуры, дык часам бачыш, што таму-сяму апублікаванаму твору не стае дабразычлівага рэдактара-аднадумцы, ад парадаў і заўваг якога ён мог бы выйграць, узмацніцца. А абсалютная большасьць постпарыжскіх вангогаўскіх твораў створана (выбачай за таўталогію) без усялякіх крытыкаў, дарадчыкаў, рэдактараў і карэктараў. І плённасьць арльскага перыяду проста фантастычная! Яна дзівосная ў параўнаньні з творчасьцю любога іншага мастака XIX стагоддзя. Мяркуй сам – за чатырнаццаць месяцаў былі створаныя каля 200 палотнаў, больш за 100 малюнкаў і акварэляў, напісаныя больш за 100 лістоў!

Але зноў жа вярнуся да храналогіі.

20 лютага 1888 году Ван Гог зьехаў цягніком у Праванс, у гарадок Арль, і першыя ўражаньні пацвердзілі ягоныя надзеі: «А засьнежаныя краявіды з белымі вяршынямі і небам, якое зьзяе на заднім плане нібыта сьнег, падобныя да ландшафтаў японскіх мастакоў».

Дагэтуль невядома, хто або што пераканала мастака атабарыцца менавіта ў Арлі. Мажліва, кароткая сустрэча з Полем Сезанам у краме спадара Тангі, мажліва, жывапіс Адольфа-Жазэфа Мантычэлі, мажліва, проза Эміля Заля або, што найбольш верагодна, Альфонса Дадэ з ягоным знакамітым «Гартарэнам з Тараскону». А можа, завабіла яго прыгажосць тамтэйшых краявідаў і арлезіянак, што адзначалася не толькі ў тагачасных раманах, але і ў турыстычных даведніках.

Яно і праўда, калі ўслухацца, дык ёсьць штосьці магнетычна-чароўнае нават у самім гучаньні назвы правінцыі Праванс. Мне, філолагу, гучыць яна спакусьлівавабнай музыкай. Праванс не рыкае, а грасіруе непаўторным паўднёвафранцузскім «р». Паспрабуй прамовіць, услухайся сам – сярэднявечная еўрапейская паэзія; творчасць трузэраў і мінезінгераў; рыцарская, куртуазная лірыка; песьні-сірвенты; трубадуры Бертран дэ Борн, Пейрэ Відаль, Гіраўт дэ Барнэйль, Джаўфрэ Рудэль, Бернарт дэ Венгадорн! А потым ужо пойдучь пабытковыя асацыяцыі ды згадкі – маянэз правансаль, соўс правансаль, курыца правансаль і капуста правансаль, сьпецыі «Праванскія травы», праванскі, а гэта значыць найлепшы, аліўкавы алей...

Самота ў Арлі і дзівоснае сьвятло Праванса папраўдзе вярнулі Вінцэнту душэўны спакой. Ён уладкаваўся ў гатэлі, але амаль што не кантактаваў з тубыльцамі. Набыў сабе новыя алейныя фарбы, палотны і нястомна абыходзіў навакольні ў

пошуках «перспектыўных» краявідаў. Узьбярэжныя Роны, арльскія палі, сады, масты і лодкі дый увесь поўдзень сталіся яму новай радзімаю. Нават лісты Ван Гог тым часам стаў пісаць не па-галандску, а па-французску.

А ў іх, доўгіх лістах ён расказваў брату пра зуаваў — салдатаў французскіх каланіяльных войскаў, пра тамтэйшыя бардэлі, пра чароўных арлезіяначак і пра аматараў абсэнту. Па нядзелях Ван Гог глядзеў карыды на старажытнай рымскай арэне, але чамусьці не праяўляў асаблівай цікавасьці да арльскіхгістарычных помнікаў. Праванс падаваўся мастаку цудоўным, сьветлым і прыгожым краем, аднак калі-нікалі нагадвала пра сябе і горыч выгнаньніка. Гэтую горыч Ван Гог перабіваў іншай горыччу, палыновай горыччу абсэнту. Думаю, што алкаголь быў у мастака не толькі за сродак барацьбы супраць адзіноты і неразуменьня, але і за спосаб у пераадольваньні крыўдаў.

Прыйшлі цёплыя дні, і Ван Гог стаў апантана працаваць на пленэры. Ён стварыў цэлую серыю палотнаў, на якіх імкнуўся ўвасобіць прыгажосць мігдаловых, абрыкосавых і персікавых дрэваў у квецені. Адно з іх ён прысьвяціў свайму настаўніку Антону Маўве.

Ван Гог удавалася ажыўляць прыроду і прадметы, як удавалася рабіць гэта чараўнікам-літаратарам Эдгару Алану По, Герману Мелвілу, Людвігу Ахіму фон Арніму, Жарару дэ Нервалю і Эрнсту Тэадору Амадэю Гофману. Усе ягоныя палотны арльскага і пазьнейшых перыядаў творчасці, нават невялікія па памеры, поўніліся драматызмам і псіхалагізмам.

Тым часам напружаная праца прынесла свой доўгачаканы плён. Напрыканцы сакавіка ў Салоне Незалежных былі выстаўлены тры рэчы Ван Гога: «Парыжскія раманы», «Манмартр» і «Па-за Мулен дэ ля Галет». Мастак папрасіў брата, каб у каталогу значылася толькі ягонае імя, бо менавіта так – Vincent – падпісваў ён свае палотны, баючыся, што французам не пад сілу прамаўляць галандскае прозьвішча.

На поўдні мастак пакутваў ад недахопу сумоўя і шукаў заспакаеньня ў творчасці. Прырода Праванса натхняла на стварэньне шматлікіх краявідаў. Ён зноў працаваў як апантаны, і зноў скардзіўся брату на здароўе – на зубны боль і на хваробу страўніка. Гаспадары гатэля сталі сьвярджаць, што разам са сваімі палотнамі Ван Гог займае многа месца і прыносіць больш клопату, чым іншыя кліенты, каб выманіць у занямоглага мастака паболей грошай.

Тады ён вырашыў пераехаць, і 1 траўня заарэндаваў у жоўтым доме на плошчы Ламарціна два пакоі з двума катушкамі. Ён вырашыў, што гэты дом станеца не толькі ягоным жытлом і майстэрняю, але і штаб-кватэрай мастакам-аднадумцам, якія захочуць прыехаць і працаваць у Арлі. Аднак сродкаў на тое, каб набыць мэблю і асталявацца на новым месцы катастрафічна не ставала, і перасяліцца Ван Гог здолеў толькі ў верасьні.

А ўлетку мастак змог выбрацца на пяць дзён на ўзбярэжжа Міжземнага мора, у гарадок Сен-Мары-дэ-ла-Мер. На гэты час ён ужо цалкам пакінуў пазіцыі імпрэсіянізму і пуанцілізму, а ягоная ўласная жывапісная манера выпрацавалася і ўдасканалілася. Больш за тое, мастак адчуваў патрэбу працаваць над палотнамі вялікіх фарматаў. Ці не самае лепшае палатно тых дзён – гэта «Дамы ў Сен-Мары». Неба ў ім нібыта золата найвышэйшай пробы.

Разумею, што досыць складаная і ў нечым няўдзячная справа – апісваць словамі жывапісныя творы, але, спадзяюся, што хаця б некаторыя з іх Ты ўяўляеш. Ван Гог жа ў пісьмах да брата нярэдка зьмяшчаў малюнкi-схемы палотнаў, якія намерваўся напісаць або ўжо напісаў, але ня мог высліць, покуль яны не высахлі. Дык вось на іх ён нярэдка пазначаў, падпісваў словамі колеры неба, дахаў, зямлі...

Ён ужо адчуваў напэўна, што сказанае ім у мастацтве не абыйдуць увагаю нашчадкі. «Мастакі, — пісаў ён брату, — а гаворка вядзецца толькі пра іх – памерлыя і пахаваныя, доўжаць размову з новымі пакаленьнямі людзей праз свае творы».

У творах Ван Гога звычайныя, на першы погляд, сюжэты набывалі філасофскую абагуленасць і значнасць. Ахвотна і шмат пісаў ён арльскія палі пад час жніва, і жнеяры атрымліваліся ў яго надзіва падобнымі да жнеяроў з гравюраў скарынаўскіх выданняў.

Напачатку жніўня Вінцэнт узяўся і за партрэтны жываліс. Спачатку паштар Жазэф Эц'ен Рулен, які стаўся адзіным сябрам мастака ў Арлі, а потым і садоўнік Пасьянс Эскале пагадзіліся пазіраваць яму. Каб упрыгожыць новае жылло і падрыхтаваць яго да прыезду сябра, Ван Гог напісаў цыкл «Сланечнікі», якія сталі сімвалам і спеасаблівай візітоўкаю ягонай творчасці. Вядомыя дзесяць палотнаў, што належаць пэндзлю мастака, але толькі два з іх ён палічыў дасканалымі настолькі, каб паставіць на іх свой подпіс.

Жоўты колер набыў у Ван Гога сімвалічнае значэнне: ён атаясамліваўся з сонцам, цяплом, радасцю, адраджэннем. Ягоны жоўты бясконцы ў адценьнях – ад насычанага меднага, амаль што памаранчыкавага да пяшчотнага, лімоннага, падобнага да мяккіх таноў Вермеера Дэльфцага.

У сярэдзіне верасню мастак перабраўся ў жоўты звонку і выбелены ўсярэдзіне дом і напісаў крывід з ім – «Вінцэнтаў дом у Арлі». Тройчы напісаў ён і «Вінцэнтаў пакой у Арлі». Напэўна ж, пачуваўся ён адзіотным, бо пра сябе самога казаў нібыта адасоблена, як робяць гэта часам малыя дзеці.

Але ж спрадвеку наканавана так, што творца дабраахвотна асуджае сябе на самоту. Літаратар, як кажа Сыцёпа, у цішыні ўпіраецца жыватом у стальніцу, кампазітар засяроджваецца каля раяля, а мастак зазвычай самотна працуе ў майстэрні ці на пленэры.

Таму можна толькі здагадацца, як узрадаваўся Ван Гог доўгачаканаму прыезду ў Арль мэтра і даўняга сябра Поля Гагена.

Вінцэнтаў настрой сягаў да нябёсаў. Шмат чаго наладзілася і ў побыце. Гаген набыў камод і посуд на кухню, стаў гатаваць ежу, узяўся кантраляваць выдаткі на сьпіртное, тытунь і бардэлі. Мастакі разам грунтавалі палотны, падбіралі рамы да напісаных твораў. Была сугучнасць не толькі ў прозьвішчах жывалісцаў — перагукваліся тэмы іх твораў, выдавочнымі былі мастакоўскія ўзаемаўплывы. Паводле парадаў Гагена Ван Гог стварыў некалькі палотнаў па памяці, у прыватнасці «Успаміны пра сад у Этане». Гэта было неўласціва яму: большасць твораў напісанья ім усё ж з натуры і нярэдка – у адзін прыём або з нязначнымі дапрацоўкамі па памяці ў майстэрні.

Сябры шмат працавалі і вельмі жорстка спрачаліся. Спрачаліся так, што Гаген надумаў зьехаць куды раней, чым разьлічваў, пасля таго як аднаго разу ўвечары Ван Гог шпурнуў у яго шклянку з абэнтам. Дзе гэта адбылося? Наўрад ці ў кавярні, напісанай на палатне «Тэраса кавярні на плошчы Форум», спакойлівым і ціхамірным. Хутчэй за ўсё — у тым змрочна-трагічным месцы, што адлюстравана на палатне «Начная кавярня», на адным з самых моцных і жорсткіх вангоўскіх твораў.

Праз месяц напружання адносіны прывялі да катастрофы. Паводле словаў Гагена, пасля вячэры ён нібыта выйшаў на шпацыр, пачуў за спінаю пасьпешлівыя крокі і азірнуўся ў той самы момант, калі Ван Гог намерваўся кінуцца на яго з лязом ў руку. Гаген нібыта паглядзеў сваім магнетычным позіркам, і той адступіўся, зьбег. Гаген пераначаваў у гатэлі, а наступным ранкам убачыў натоўп гараджанаў і паліцэйскіх перад жоўтым домам. Лесьвіцы і пакоі былі залітыя крывёю, а непрытомнага Ван Гога знайшлі ў ложку, загорнутага ў прасыціны.

Пазьней некагорыя парыжскія мастакі казалі, што версію з замахам на ягонае жыццё Польш Гаген прыдумаў сам, каб апраўдацца за маладушныя ўцёкі з Арлю. Мясцовая газета «Forum republicain» паведамляла толькі пра тое, што «... а палове дванацатай ночы, нейкі Вінцэнт Ван Гог, мастак з Галандыі, заявіўся ў публічны дом №1, спытаў

нейкую Рашэль, падаў ёй сваё адрэзанае вуха са словамі: «Беражыце яго як зрэнку вока» і зьнік. Паліцыя выправілася раніцою да гэтага чалавека, і знайшла яго ў ложку без аніякіх прыкметаў жьшцы. Небаракі тэрмінова адвезьлі ў лякарню».

Пра напад на Гагена не згадваецца зусім, але здзіўляюць у гэтай маленькай нататцы некалькі момантаў. Мастак заявіўся ў дом распусты №1. Гэта што, значыць, што ў гарадку былі яшчэ №2, 3, 4? Хай сабе названа «нейкай» дзявуля Рашэль, але вось у дачыненні да творцы такое азначэньне гучыць сёньня абразьліва і недарэчна.

Але ці не з таго самага моманту, як было адрэзана вуха, Ван Гог пачаў надаваць на сваіх палотнах сонцу сэнс, якога ў яго раней не было? Сонца сталася ў яго не часткаю дэкарацыі, а чарадзеям. Яно стала падобным да німбаў над галовамі сейбітаў, зазьзяла так, нібыта імкнулася аддаць зямлі ўсю сваю жьшцыдайную моц. Ці не тады ягоны жывапіс стаўся выбухам, агнём, ці не тады пачаліся сонечныя скокі, а сама зямля завіхурылася і захвалывалася, нібыта бураленнае мора? Ці не тады мастак лепш за іншых зразумеў сланечнікі – кветкі, якія ўзрываюцца сьвятлом і мкнучь сваё вогненае сьвята насустрач промням сонца, насустрач промням, якія іх саміх і нішчаць? Ці не быў сам мастак падобны да сланечніка, які няўхільна хінуўся, паварочваўся да сонца? І ці не творцам, падобным да Ван Гога, тым, хто асьмельваўся глядзець на сонца, прысьвяціў адзін са сваіх трыялетаў наш класік Максім Багдановіч?

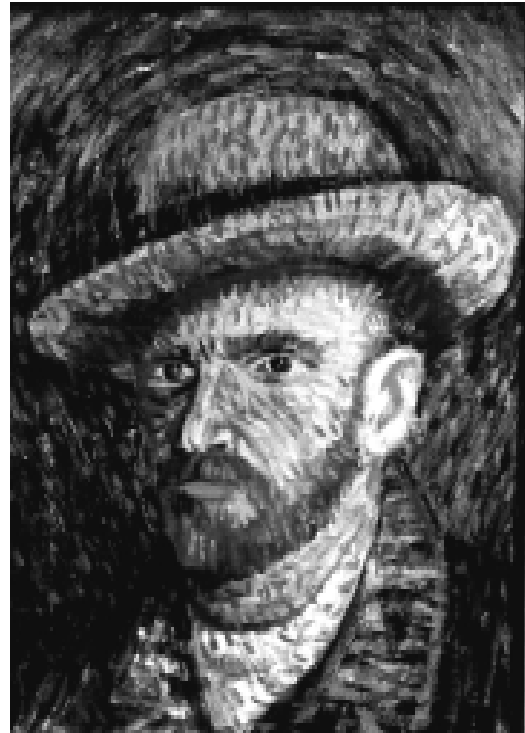
Калісь глядзеў на сонца я,
Мне сонца асьляпіла вочы.
Ды што мне цемень вечнай ночы,
Калісь глядзеў на сонца я.
Няхай усе з мяне рагочуць.
Адповедзь вось для іх мая:
Калісь глядзеў на сонца я,
Мне сонца асьляпіла вочы.

Аднак пакіну гэтыя рытарычныя пытаньні і вярнуся да мастака. Менавіта на Каляды, зноў на Каляды (!) ў ягоным жьшці адбылася чарговая сумная падзея. Гэтым разам ён трапіў у лякарню з псіхічным захворваньнем. З Парыжу сьпешна прыехаў Тэа. Сьвятар лякарні Саль, доктар Рэй і паштальён Рулен паабяцалі яму паклапаціцца пра хворага, і Тэа разам з Гагенам паехаў у Парыж па неадкладных справах.

Але крызіс нечакана хутка мінуўся. Ужо 7 студзеня 1889 году Вінцэнт пакінуў лякарню. Але дома зноў чакала безграшоўе, бо давялося разьлічыцца за мыцьцё бялізны, прыборку дому, перавязкі і падобнае. У лістах ён крыўдаваў на Гагена і параўноўваў яго з Напалеонам, «...які заўсёды пакідаў свае арміі ў бядзе». І ўсё ж Ван Гог сумаваў, шкадаваў пра ад'езд сябра, пісаў адухоўлены нацюрморт «Гагенава крэсла». Пісаў аўтапартрэты з перавязаным вухам, а з фотаздымку – «Партрэт маці», адзіны з жывапісных партрэтаў радзіны. Анна Карнэлія Карбентус на ім куды жывейшая, чым на фота, але ўсё адно сухавата-зацятая. Колер твару яе чамусьці зяленкавата-мярцьвяны, а сухія вусны акрэсьленыя штрыхом колеру запечанай крыві. Мабыць, не дадала яна сыну душэўнай цеплыні, мабыць, не ставала яе на ўсіх дзяцей.

Дагэтуль застаецца таямніцаю, чаму Ван Гог не пісаў партрэтаў сваякоў, хаця яны маглі пазіраваць яму бясплатна. Незразумела, чаму аніразу не стаўся ягонай мадэльлю брат Тэадор...

Якраз тым часам Тэа рыхтаваўся да жаніцьбы, а паштар Рулен ад'язджаў у Марсэль на новае месца службы. Ад адзіноты Ван Гог зноўку ратаваўся жывапісам, але хто мог яго зразумець? Вінцэнт напісаў партрэт доктара Рэя, але палатно настолькі не спадабалася доктаравай маці, што тая закрыла ім... дзірку ў сьцяне куратніка!

В.Ван Гог. *Аўтанартрэт.*М.Нацэўскі. *Аўтанартрэт.*

Праз месяц Ван Гог зноў патрапіў на лячэньне. Гэтым разам з маніяй перасьледваньня. І зноў праз тыдзень прыйшла палёгка. Яму нават дазволілі працаваць удзень у майстэрні, а на ноч ён мусіў вяртацца ў лякарню.

Аднак жыхары квартала напісалі камісару петыцыю, дзе сцвярджалі, што Ван Гог ёсьць рэальнай пагрозай грамадству. У мастака не было сілы супраціўляцца. Неўзабаве яго адправілі ў ізалятар, а жоўты дом апячаталі.

Пагадзіся, ёсьць тут пэўная супярэчнасьць і невыказны трагізм, бо у нас, беларусаў, жоўты дом якраз і ёсьць адным з сінанімаў вар'ятні! А Вінцэнта, атрымалася, выправілі з адной вар'ятні ў другую, адно толькі з яшчэ больш строгім рэжымам!

8 траўня Ван Гог пераехаў у лякарню псіхічнахворых Сен-Поль-дэ-Мазоль, што мясьцілася поруч з гарадком Сен-Рэмі. Там, у будынку былога кляштара, яму далі два пакойчыкі – на спальню і майстэрню. Як толькі збольшага ўладкаваўся, Вінцэнт узяўся за працу. У прытулку ён ня меў мажлівасьці маляваць мадэлі, таму ахвотна выкарыстоўваў гравюры з твораў Дарэ, Дэлакруа, Міле і Рэмбрандта. Ван Гог стараўся не зважаць на крыкі і энкі пацыентаў, на закратаваньня вокны, на кепскую ежу з прысмакам цэвілі. Існаваў толькі жывапіс, які, спадзяваўся мастак, дазволіць пазьбегнуць паўтарэньня прыпадкаў з візуальнымі і слыхавымі галюцынацыямі.

7 ліпеня Вінцэнт зьездзіў з наглядчыкам у Арль, каб забраць свае палотны. Ён пабываў у колішнім сваім жоўтым доме, але не патрапіў сустрэцца з пастарам Салем і з доктарам Рэем.

І зноў у Вінцэнта надарыўся прыступ вар'яцтва, які меў гэтым разам рэлігійнае адцэньне мажліва таму, што будынкі лякарні ў Арлі і прытулку ў Сен-Рэмі раней былі кляштарамі.

Цяжка і гнятліва пісаць пра хваробы і лякарні, але ж перыяды інтэнсіўнай працы мастака раз-пораз перапыняліся прыступамі. Тут адно застаецца пагадзіцца з нашчадкамі абісінцаў:

Уж лучше посох и сума.
Не дай мне Бог сойти с ума!

Але тым часам, як Ван Гог быў вымушаны знаходзіцца між магутных муроў, палотны ягоныя зноў патрапілі на агляд шырокай публікі. У Салоне Незалежных былі паказаныя «Касачы», а таксама «Зорная ноч на Роне», якая сталася новай прыступкай у творчасці жывапісца.

У лістападзе Вінцэнта запрасілі ўзяць удзел у Восьмым Салоне Незалежных, які мусіў прайсці ў Бруселі. Ён адаслаў некалькі сваіх палотнаў, і яны былі паказаныя поруч з творамі П'ера Пюві дэ Шавана, Тулуз-Латрэка, Рэнуара, Сезана, Сісьлея.

31 студзеня 1890 году Тэадорава жонка Ёхана нарадзіла ў Парыжы. На свет прыйшоў пляменьнік мастака – маленькі Вінцэнт Вілем Ван Гог!!! Разам з радаснай весткаю малады бацька даслаў брату артыкул паэта-сімваліста і мастацкага крытыка Альбера Ар'е, зьмешчаны ў газеце «*Mercur de France*», дзе Ван Гог быў названы магутным, сапраўдным і самабытным мастаком. Вінцэнт падзякаваў Ар'е ў доўгім лісьце і ахвяраваў крытыку эцюд з кіпарысамі.

Дарэчы, калі ў Арлі мастак пісаў пераважна садовыя дрэвы, дык у Сен-Рэмі адным з улюбёных матываў сталіся якраз кіпарысы. Яны так падахвоцілі Ван Гога, што ён стварыў цэлую серыю палотнаў з імі, падобную да серыі сланечнікаў. Мабыць, няраз наведвалі яго думкі пра хуткаплыннасць жыцця, а ў адным са сваіх пісьмаў Ван Гог нават прароча пісаў, што наўрад ці пражыве больш за сорак гадоў. Развагі пра сьмерць былі звычайным сыну пратэстанцкага сьвятара, а кіпарысы былі і ёсць адным з сімвалаў сьмерці, традыцыйным дрэвам паўднёвых могілак. Напэўна, нездарма кіпарысы на вангогаўскіх палотнах падобныя да егіпецкіх абеліскаў. Яны імкнуць увывіць свае чорныя сілуэты, падобныя да языкоў полымя паходняў, а яшчэ... да касьмічных караблёў на старце.

В.Ван Гог. *La Mousmi*.

Ул.Сіўчыкаў. *Дачка Хрысьціна ў вобразе La Mousmi*.

Мабыць, як даніна павагі італьянскаму мастацтву і своеасаблівае мода, «качавалі» кіпарысы па палотнах і малюнках многіх еўрапейскіх мастакоў. Узяць хаця б малонкі сучасніка Ван Гога Напалеона Орды, які аздабляў краявіды з беларускімі касцёламі, фальваркамі і палацавымі ансамблямі гэтымі стромкімі дрэвамі, нават калі іх найчасцей і не было там найве.

Але не сланечнікі, не садовыя дрэвы, не аліўкавыя гаі і не кіпарысы сталі адзіным жывапісным палатном, прададзеным Ван Гогам пры жыцці, хаця стварыў ён ажно 879 жывапісных працаў. Анна Бок, сястра Эжэна Бока, партрэты якога двойчы пісаў у Арлі мастак, набыла за 400 франкаў «Чырвоныя вінаграднікі ў Арлі» (назвае палатно так, як падпісана яно ў маскоўскім музеі імя Пушкіна). Многа гэта ці мала? Мяркуй сам, але я прывязаў бы гэтую лічбу да штомесячных 50 франкаў, якія дасялаў Тэа і на якія Вінцэнт жыў.

Мабыць, Ван Гог быў па натуре сваёй адвечным вандроўнікам, і пасля пэўнага прабывання на адным месцы пачынаў нудзіцца. Да таго ж доктар Пейрон нарэшце дазволіў яму пакінуць прытулак. Вінцэнт надумаў паехаць спачатку да брата ў Парыж, а потым у Авер да доктара-гамеапата Поля Фердынанда Гашэ, якога даўно парэкамендаваў Пісара.

17 траўня Тэа сустрэў брата на Ліёнскім вакзале, і неўзабаве той нарэшце пабачыў братавую – Ёхану, а таксама свайго цёзку-пляменьніка. Увесь дзень Вінцэнт правёў у братавай сям’і. Наступнага дня ён аглядаў свае палотны, што захоўваліся на кватэры ў Тэа, потым творы Бернара, Гагена, Расела і іншых мастакоў, якія былі ў іншым сховішчы, наведаў Салон на Марсавым полі. Меркавалася, што Вінцэнт пабудзе ў Парыжы колькі дзён, але нечакана ён засьпяшаўся.

У Авер-сюр-Уаз (Авер-на-Уазе) Вінцэнт прыехаў з рэкамендацыйным лістом і чатырма загрунтаванымі палотнамі. Там яго сустрэў доктар Гашэ і дапамог уладкавацца ў пансіёне спадароў Раву. Праз дзесяць дзён Гашэ, былы прафесар анатоміі, сябра імпрэсіяністаў і многіх літаратараў, які сам маляваў і займаўся гравюраю, запрасіў Вінцэнта ў госьці. Неўзабаве Ван Гог пачаў пісаць доктараў партрэт.

Напачатку чэрвеня Тэа з сям’ёю наведаў брата, а праз месяц наведаўся ў Парыж і сам Вінцэнт. На вялікі жаль, справы ў Тэа ішлі не самым лепшым чынам. Хварэў сын, кепска пачувалася жонка, а адносіны з Бусо і Валадоном былі настолькі напружанымі, што Тэа падумаў сыйсці з галерэі дый распачаць сваю справу. Ён папрасіў Вінцэнта вельмі ашчадна выдаткоўвацца, бо не ў стане высылаць грошы рэгулярна. Узрушаны і засмучаны мастак паспешліва сышоў на цягнік.

Працаваў ён у Аверы, як і раней, напружана і плённа. Брату паведаміў, што з 21 траўня па 23 ліпеня стварыў некалькі тузінаў палотнаў, а знаўцы адносяць да гэтага перыяду семдзесят твораў. Сярод іх і сапраўдныя шэдэўры, на якіх фарбы зьзяюць, цепляцца, гараць, палымнеюць, як на палотнах Рэмбранта.

Несумненна, што адным з шэдэўраў ёсьць «Партрэт доктара Гашэ». Кампазіцыя яго, пабудаваная па дыяганалі, дагэтуль лічыцца класічнай, а яе прынцыпы няраз скарыстоўвалі іншыя мастакі.

Другі, ня менш знакаміты твор – «Крумкачы па-над пшанічным полем». Мабыць, дзякуючы таму, што многія ўспрымалі гэтых птушак вешчунамі бяды, а іх крачаньне – злавесным, палатно гэтае, напісанае буйнымі шырокімі мазкамі, характэрнымі позьняй манеры Ван Гога, доўгі час, але амаль бяздоказна, лічылі апошнім творам мастака. Між тым, у лісьце да Тэа мастак называў неба на тым палатне трывожным. Пагадзіся, наўрад ці мог апісваць сваё палатно сьмяротна паранены!

Абставіны самазабойства Ван Гога засталіся невысьветленымі, а паказаныя сьведкаў былі досыць супярэчлівымі. З іх вынікае, што ў поўдзень нядзелі 27 ліпеня жывапісец нібыта выправіўся за горад. На пленэры пакінуў мальберт каля стогу

сена, адыйшоўся ў бок аверскага замка і стрэліў у сябе з рэвальвера. Але здолеў вярнуцца ў пансіён.

Калі заўсёды пунктуальны Вінцэнт ня выйшаў да вячэры, спадар Раву падняўся на мансарду і ўбачыў у ложку залітага крывёю мастака.

Дактары Гашэ і Мазары не рызыкнулі даставаць рэвальверную кулю, што спынілася каля сэрца. На наступны дзень у Авер прымчаў Тэа, які спадзяваўся, што ўсё абыздзецца. Увесь вечар Вінцэнт паліў піпку і размаўляў з братам па-галандску, але ноччу а палове другой памёр.

Тэа знайшоў апошні, адрасаваны яму, але няскончаны ліст: «Што ж, я заплаціў жыццём за сваю працу, і яна каштавала мне палову майго розуму, гэта так. Але ты, наколькі я ведаю, не належыш да ліку гадляроў людзьмі і ўмееш заняць бок невінаватага, бо паступаешся напраўду па-чалавечы. Але што зробіш?!»

Аверскі сьвятар адмовіўся адпяваць самазабойцу.

30 ліпеня на свежую магілу мастака леглі кветкі, сярод якіх пераважалі сла-нечнікі.

«Вінцэнт Вілем Ван Гог нарадзіўся ў Грот Зюндэрт (Галандыя) 30 сакавіка 1853. Памёр у Авер-сюр-Уаз (Францыя) 29 ліпеня 1890». За гэтымі лаканічнымі радкамі, накрэсленымі на магільнай пліце, стаіць усё жыццё мастака, які марыў стаць пастарам, як ягоныя дзед і бацька, а стаў мастаком-бадзягам. Паміж сумненняў і неразуменьня, бядотаў і хваробаў, адзіноты і вар'яцтва галоўным у жыцці Ван Гога стаўся жывапіс. З ягонай дапамогаю і дзеля яго ён змагаўся супраць усіх і супраць самога сябе.

Адзіным, заўсёды верным і адданым саюзнікам, паплечнікам, фундатарам, даверанай асобаю, памочнікам і нават дваініком быў брат Тэадор. Самага малодшага ў сям'і, амаль што цёзку, Карнэліўса Вінцэнта браць пад увагу не даводзіцца з аб'ектыўнай прычыны — быў ён маладзейшы за Вінцэнта Вілема на цэлых чатырнаццаць гадоў і, адрозьненне ад Тэадора, не ўплываў, ды і практычна і ня мог уплываць на лёс мастака.

А вось старэйшыя браты былі настолькі моцна зьнітаваны нябачнай павязьцю, што Тэа назаўсёды і ва ўсіх сэнсах застаўся малодшым братам. Самазабойства брата было яму ўдарам у сэрца – ён страціў розум і быў спаралізаваны. Тэа перажыў Вінцэнта ўсяго толькі на паўгода і памёр у горадзе Утрэхце 25 студзеня 1891 году. Памёр нават не ў 37, на трагічнай у многіх творцаў мяжы, а ў 34 гады! У 1914-м ягоныя парэшткі перавезьлі ў Авер, і дагэтуль магілы братоў разьмешчаныя поруч, а надмагільныя помнікі адрозьніваюцца хіба што дэталямі ў надпісах.

Падыйшлі мы да той рысы, дзе трэба казаць пра прычыны хваробы, а таксама пра прычыны адыходу мастака. Дасьледчыкі ягонай творчасці стараюцца або далікатна абыходзіць гэтыя пытаньні, або пярэчаць адзін адному. Адны з іх схільныя абвінавачваць Гагена, які выступаў супраць пасьмяротнай вангогаўскай выставы і публікацыі ягоных лістоў, другія вінавацяць доктара Гашэ, які нібыта ненавідзеў Ван Гога як геніяльнага чалавека. Аднак рамантычная экзальтацыя большасці біёграфіў замянала ім казаць пра такія рэчы як пранцы, на якія перахварэў мастак.

Медыкі куды больш жорсткія і пэўныя. Да прыкладу, доктар Пейрон лічыў мастака ахвяраю эпілептычных прыпадкаў. Іншыя казалі пра шызафрэнію, выкліканую спажываньнем алкаголю ў спалучэньні з тытунём. У лістах да брата з Арля сам мастак скардзіўся на «нейкую мясцовую хваробу». Мае права на існаваньне і тэорыя, што Ван Гог пакутваў ад болю і звону, выкліканых інфекцыяй у сярэднім вуху, а хвароба гэтая на той час не дыягназавалася, а таму, натуральна, і не лекавалася.

Больш чым складаныя былі ў яго адносіны з жанчынамі. Няраз, як Ты помніш, адваргаліся ягоныя прапановы аб шлюбе, ня меў ён сталай каханкі ці, як сказаў бы

В. Ван Гог. *Сланечнікі.*М. Нацэўскі. *Сланечнікі.*

сексалаг, партнёркі. Затое псіхааналітык-фрэйдзіст мог бы доўга разважаць пра сублімацыю сексуальнай энергіі ў творчую.

Можна згадаць таксама, што і лад жыцця мастака быў не самы спрыяльны здароўю. Гэта – амаль заўсёдна самота, бадзянні, а нярэдка і жыццё па чужых кутах. Аніколі ня меў ён сваіх дзяцей, свайго дома, а таму марыў памерці калі не ў сваім доме, дык хаця б па-людску, у ложку. Нездарма ж ён двойчы даходзіў, дапаўзаў акрываўлены да пансіённых ложкаў?!

Дадамо сюды абы-якое харчаваньне, рэлігійную экзальтацыю, што прыводзіла часамі аж да цялесных самапакаранняў. Аніколі ня меў Ван Гог звычайных у нашым успрыманні гадавых адпачынкаў, пры тым, што працаваў, асабліва ў мастакоўскае дзесяцігоддзе, надзвычай інтэнсіўна і самаахварна. Нельга забывацца і на спадчынасьць, сьведчаньнем якой – сьмерць Тэа ад псіхічнай хваробы.

Але ёсьць у мяне і свая, у нечым містычная версія прычыны адыходу мастака.

На маю думку, мы, беларусы, незалежна ад таго, у якой рэлігіі спавядаемся сёньня, застаемся ў немалой ступені паганцамі. А, як Ты ведаеш, існавала дый існуе ў паганцаў павер'е, што нельга называць блізкіх сваякоў адным іменем. Нельга таму, што пачынаюць тады мімаволі выцясьняць, выштурхоўваць з гэтага сьвету адзін аднаго. А мастак Вінцэнт Вілем Ван Гог пайшоў з жыцця неўзабаве пасля таго, як пабачыў у Парыжы свайго двойніка паводле імені, свайго пляменьніка, малечу... Вінцэнта Вілема Ван Гога! Згадайма тут яшчэ аднаго Вінцэнта Вілема, старэйшага брата мастака, які памёр неўзабаве пасля свайго нараджэньня. І ці ня гэтым успамінам таксама вытлумачваецца пасьпешлівы ад'езд мастака з Парыжа на ягоным шляху ў Авер?!

У жывапісца была надзвычай чуйная душа, і, не выключваю, што ў яго мог развіцца і хутка прагрэсіраваць своеасаблівы комплекс старэйшага дзіцяці. Агульнавядомыя факты, што пры нараджэньні брата або сястрычкі старэйшае дзіця ў сям'і пачынае пачувацца абыйдзеным бацькоўскаю, а тым болей, матчынай увагаю і любоўю. Здараюцца нават выпадкі, калі даходзіць да спробаў зьнішчыць фізічна пісклявага і бездапаможнага «канкурэнта».

А няўдалы сьвятар і чуйны гуманіст абраў іншы шлях – сам пайшоў з жыцця, саступіў пуцявіну свайму цёзку. На працягу многіх гадоў ён скарыстоўваў фінансавую і маральную падтрымку брата Тэадора, пачуваўся бязьмерна абавязаным яму. А тут у самога Тэадора ўзьніклі матэрыяльныя праблемы ў сувязі з намерам сыйсьці ад «пацукоў» Бусо і Валадона, адкрыць уласную галерэю па продажы твораў мастацтва, а таксама з неабходнасьцю выдаткоўвацца на лекаваньне жонкі Ёханы. Напэўна мастаку стала ўдвая нясьцёрпна пачувацца ўтрыманцам, цяпер яшчэ і псіхічна хворым... Нездарма ж ён, чалавек, які ня меў і не спадзяваўся мець сваіх дзяцей, ад'ехаў з Парыжа, а дакладней – ад калыскі пляменьніка, гэтак пасьпешліва, калі не сказаць панічна?!

Што ні кажы, а сьмерць Ван Гога застаецца адной з найвялікшых ягоных загадак. А вось незвычайны лёс мастака, багацьце і разнастайнасьць жывапіснай, графічнай і эпістальнай спадчыны прыцягвалі да яго ўвагу ня толькі мастацтвазнаўцаў, але і эстэтыкаў, псіхологаў, раманістаў. Адкрытыя музеі Ван Гога, яму пастаўленыя помнікі. Лісты мастака, сабраныя і сістэматызаваныя братаваю Ёханай Ван Гог-Бонгер і першы раз выдадзеныя Эмілем Бярнарам, перакладзеныя на многія мовы народаў сьвету. Вызначаныя ня толькі гады, а месяцы і нават дні, у якія былі створаныя ягоныя палотны. Творы Ван Гога захоўваюцца па ўсім сьвеце ў знакамітых музэях і ў прыватных калекцыях. Ацэньваюцца яны сёньня ў фантастычныя сумы, таму нярэдка надараюцца спробы скрасьці іх або падрабіць, а потым прадаць падробку. Пра Ван Гога напісаныя сотні сур'ёзных манаграфіяў і белетрыстычных нарысаў, у тым ліку і беларускімі аўтарамі.

Аднак дагэтуль пануюць у адносінах да яго некаторыя стэрэатыпы. Але ж Ты не дасі веры, калі пачуеш, што Ван Гог – самавук у мастацтве. Ты іранічна усміхнешся, калі пачуеш, што займаўся ён мастацтвам усяго дзесяць гадоў. Табе будзе што запярэчыць, калі пачуеш, што Ван Гог быў малаадукаваным чалавекам. Ты зможаш прывесць пераканаўчыя факты і контраргументы, калі пачуеш, што мастак не прадаў аніводнага твору або памёр непрызнаны ягонымі сучасьнікамі.

Разам з тым, надараюцца ў дасьледчыкаў і сёньня новыя адкрыцьці, а лёс і творы мастака даюць мажлівасьці да інтэрпрэтацыяў прэзаікам, драматургам і кінематаграфістам.

Добра памятаю, як падлеткам разам з аднагодкамі лётаў некалькі разоў у жодзінскі кінатэатр «Юнацтва», каб паглядзець легендарнага «Спартак». У ролі правадыра паўстанцаў супраць Рымскай імперыі зьяўся ў тым фільме Керк Дуглас, Дуглас-бацька. Той самы Дуглас, які выступіў і ў ролі Вінцэнта Ван Гога ў амерыканскім фільме «Прага жыцьця» («Lust for Life» – падаю назву і па-ангельску, бо ў беларускім назове ёсьць пэўная двухсэнсоўнасьць, недарэчнае супадзеньне з назваю чэшскае сталіцы). Дзіўная рэч – рэжысёрам той выдатнай экранізацыі раманізаванай біяграфіі Ірвінга Стоўна быў Вінсэнтэ (зноў гэтыя Вінцэнты, проста містыка нейкая!) Мінэлі. Гэта быў той досыць рэдкі выпадак, калі кінафільм не расчараваў, бо ўспрымаўся не горш за літаратурную першакрыніцу. Паглядзеў я «Прагу жыцьця» значна пазьней, калі пасля службы ў войску працаваў за мастака ў Менскім Палацы культуры чыгуначнікаў, на адным з нядзельных кіналекторыяў, якія праводзіў мастацтвазнаўца Алег Ойстрах разам з таварыствам «Кніга». І хаця Керк Дуглас у той стужцы неверагодна падобны на вялікага галандца, галоўныя лаўры дасталіся не яму. «Аскара», як самую прэстыжную прэмію Амерыканскай кінаакадэміі, атрымаў не ён, а Энтані Куін — за ролю Поля Гагена.

А калі ўжо згадаўся яшчэ раз Гаген, дык скажу, што даводзілася мне пабыць у ягонай шкуры. Маю на увазе тое, што пэўны час працаваў мастаком-афарміцелем разам з Мішам Драгуном. А Міша час ад часу рабіўся пацыентам «Навінак». Ён і стаўся прататыпам героя апавяданьня «Адліга». Ты, мабыць, помніш, — ёсьць у

маёй кнізе прозы «Лісты да брата» і аднайменны разьдзел, дзе тры рэчы напісаныя ў форме лістоў, справаздач аб заморскіх вандроўках...

Напэўна, зьдзіўлю Цябе, калі скажу, што існуе і беларускі фільм пра Вінцэнта Ван Гога, але гэта так. Праўда, зьнялі гэтую дакументальную стужку не прафэсійныя кінематаграфісты, а мастакі! Зьнялі на аматарскую кінакамеру і галоўную ролю выканаў у тым фільме таксама актёр-аматар. Ём стаўся мой колішні аднакурснік па мастацкай вучэльні Міша Нацэўскі, маладзейшы за мяне ўсяго на чатыры дні, а значыць, таксама Цялец паводле гараскопу. А яшчэ доўгі час яднала нас Уручча, менскі мікрараён па-за кальцавой аўтастрадай, дзе пражыў я пятнаццаць гадоў, дзе і сёньня жыве Міша са сваёй маці.

Фільм, пра які я згадаў, зьняў ён у хаўрусе з Русланам Вашкевічам. І вось што цікава, калі вярнуцца да пытання пра еўрапейскасць. Фільм, у якім Міша, да прыкладу, чытае вангогаўскія лісты пасярод сланечнікавага поля пад Волмаю, напачатку расказваў беларусам пра выдатнага мастака.

А цяпер, разасланы на відэакасетах і на CD-R-дысках да ўдзелу ў прэстыжных еўрапейскіх кінафэстывалях, разам з буклетам і іншай друкаванай прадукцыяй пачынае рэпрэзэнтаваць сьвету Беларусь і беларускае мастацтва!

Міша, акрым усяго, без усялякага грыву фэнаменальна падобны да Ван Гога, што сьведчае як аматарскія, так і пашпартныя здымкі. Гэтую акалічнасьць нашыя мастакі выкарысталі ў праекце «Дом-музей Вінцэнта Ван Гога», прысьвечаным 150-годдзю вялікага галандца. На вуліцы Надзежнінскай быў зьмітаваны інтэр'ер пакою ў стылістыцы канца пазамінулага стагоддзя. На сьценах віселі палотны – «Сланечнікі», напісаныя Нацэўскім, зразумела, у манеры позьняга Ван Гога. Экспанавалі гэты праект і ў галерэі Іва Прудома «Terre des hommes» («Зямля людзей»).

А ў галерэі «Жыльбел» быў прадстаўлены праект «Партрэт Нацэўскага М. І адно ягонае палатно». Зноў жа было выкарыстана знешняе падабенства Мішы да Вінцэнта. Каб напісаць шэраг партрэтаў Нацэўскага, Руслан Вашкевіч, Валеры Таргонскі, Андрэй Сіцька (і сам Міша) выбралі рэпрадукцыі з некалькіх партрэтаў Ван Гога. Такім чынам зьявіліся пяць жывапісных партрэтаў, прычым некаторыя мастакі напачатку ня ведалі мэты экспэрымэнту. А тэарэтычныя разьлікі былі наступныя. Дапушчальная і непазьбежная розьніца копіяў і арыгіналаў мусіць паўтарыць натуральную розьніцу паміж Ван Гогам і Нацэўскім, што ў выніку павінна даць поўную ідэнтычнасьць адлюстраванага твару і сапраўднага чалавека, а таксама ня толькі яшчэ раз паказаць непрыдуманнае падабенства двух персанажаў, але і ўзаконіць сваім фактам падабенствы, якія атрымаюцца.

У сапраўднасьці, як я ўжо казаў, падабенства Нацэўскага да Ван Гога не выклікае аніякіх сумневаў. Варта толькі пабачыць яго наяве або ўгледзецца ў ягоныя фотаздымкі.

Да фотастэнду і жывапісных партрэтаў дадаваліся «Сланечнікі» Нацэўскага, прычым напісаныя не толькі ў залаціста-жоўтых танах, але ў блакітна-бэзавых – як своеасаблівае «негатыўнае» адлюстраваньне.

А ў Руслана Вашкевіча ёсьць яшчэ дзьве працы, якія разьвіваюць нашу тэму. Першая – гэта яшчэ адзін партрэт ягонага сябра Нацэўскага ў вангогаўскім капелюшы. Другая называецца «± вуха». У крузе, аздобленым адмысловай рамаю, і праўда намаляванае чалавечае вуха, што асобе недасьведчанай можа падацца бязглуздзіцай, але ў таго, хто, як кажучь, у матэрыяле, выклікае багаты шэраг вобразаў і асацыяцыяў.

Ну, а калі вярнуцца да знешняга падабенства з Вінцэнтам, дык з Нацэўскім мог бы паспрачацца іншы Міхась – Міхась Рагалевіч. Асабліва тым часам, як меў рудую бараду і кароткую стрыжку. Але Міхась Вікенцэвіч вельмі падобны да Ван Гога ня толькі знешне. Ён падобны ладам свайго жыцьця, абсалютнай адданасьцю мастацтву, каларыстыкай і матывамі многіх палотнаў, прыўзнятасьцю і

завышанасцю гучаньня колеру, хаця прамых, непасрэдных перайманьняў і насьледваньняў у яго, натуральна, няма.

Яшчэ болей паралеляў і падабенстваў паміж Ван Гогам і Язэпам Драздовічам. Павер, Браце, гэта не нацяжка! Згадайма іхні вандроўны лад жыцьця, непрытульнасьць і побытавую неўладкаванасьць, адсутнасьць сваёй сям’і і дзяцей, адыход у іншы сьвет фактычна непрызнанымі сучасьнікамі, а таксама адкрыцьцё іхняй творчай спадчыны наступнікамі. А калі дадаць яшчэ іхнія літаратурныя таленты? Калі згадаць прагнуў цікавасьць да зораў і планет (Язэп Нарцызавіч пісаў ня толькі іншапланетныя краявіды і сюжэтныя палотны, але й навуковыя трактаты пра сьвязцілы і «нябесныя бегі»)?! Спадзяюся, пераканаў Цябе, і цяпер зусім не падасца перабольшаньнем даўняе сьцьверджаньне мастака Уладзіміра Тоўсьціка: «Язэп Драздовіч – гэта наш Ван Гог».

Пры ўважлівым разглядзе можна знайсці шмат цікавых супастаўленьняў у матывах і пластыцы Ван Гога і такіх, здавалася б непадобных да яго жывапіснай манераю мастакоў, як Пётра Сергіевіч і Міхась Сеўрук. Не трэба разгортаць альбомы, каб пераканацца ў падабенстве настраю ў творах «Выхад з царквы ў Нью-нене» Ван Гога і «Каля касьцёлу» Фердынанда Рушчыца. І нават больш за тое – варта зірнуць на палатно Нэлі Шчаснай «Вячэрні Мінск», як мімаволі прыгадаецца вангогаўская «Зорная ноч на Роне», хаця жывапісныя тэхнікі абсалютна розныя!

Можна было б яшчэ багата разважаць пра апасродкаваньня і непасрэдныя ўплывы ў мастакоў, але мала знойдзецца жывапісцаў, якія не прастойвалі б падоўгу ў музейных залах перад «чырвонымі вінаграднікамі ў Арлі» або перад «Краявідам ў Аверы пасля дажджу!» Мала хто ў вучнёўстве не «закасіў пад Вінцэнта» хаця б пару-тройку палотнаў! Мяркую па сабе – на трэцім курсе вучэльні не адзін месяц пісаў ў ягонай тэхніцы – дынамічным пастозным мазком.

Сёньня стараюся не прапусьціць прагляды ў Рэспубліканскім каледжы мастацтваў, дзе вучыцца Хрысьціна. Бачу па выстаўленых працах, як то адзін, то другі хлапец са старэйшых класаў пачынае працаваць у вангогаўскай манеры, на той ці іншы час трапляе пад наймагутнейшы магнетычны ўплыў Мастака.

Ван Гог, я б сказаў, у пэўным сэнсе небясьпечны. Небясьпечны, як навальніца, як вадаспад у цясьніне, як вывяржэньне вулкана. Прыгожа, велічна, завабліва, але